

KGAOLO YA BONE

4. THULAGANYO I

4.1 Tshepedišo

Kgaolo ye e lebane le letlalo la thulaganyo. Thulaganyo e yo arolwa ka dikgaolo tše tharo:

- * Thulaganyo I
- * Thulagano II
- * Thulaganyo III

Thulaganyo I e lebane le kgaolo 4, thulaganyo II e lebane le kgaolo 5, mola thulaganyo III e lebantšhwa le kgaolo 6.

4.2 Matseno

Mo kgaolong ye go yo hlalošwa dikgopolo tšeo di latelago tše di lebanego le thulaganyo, eupša di sego tša hlalošwa:

- (a) Thaetlele
- (b) Lenaneotlhophangwalwa (moakanyetšo) ("design")
- (c) Dikokwane tša thulaganyo

Kgopolo ye, moko wa ditaba, ge o lebane le dikanegelokopantseka tše pedi tše: **Ntlo ya monna yo mongwe** le **Bomahlwabadibona**, e tlo lekolwa pele ga ge go ka thongwa ka tshekatsheko ya dikanegelokopanatseka tšeo. Go se hlalošwe ga wona kgaolong ye ke ka lebaka la gore o šetše o hlalošitšwe kgaolong ya pele. Go o hlaloša lebakeng le e tla no ba poeletšo. Go yo tsopolwa mehlala go tiiša seo se tlogo be se bolelwa ge go hlalošwa dikokwane

tšeo tša thulaganyo. Mehlala ye mentši e tla be e se maikemišetšo a lengwalonyakišišo le. Bjale dikgopolo tšeo di tla hlalošwa.

4.3 Thaetlele

The Oxford English Dictionary (1989:155) e hlaloša thaetlele ka go re ke:

The name of a book, a poem or other (written) composition; an inscription at the beginning of a book, describing or indicating its subject, contents, or nature, and usually also giving the name of the author, compiler, or editor, the name of the publisher, and the place and date of publication.

Seo se gatelelwago mo ke gore thaetlele ke leina la puku goba sereto. Mojalefa (1995:89) o tiišetša seo ka go tsopola John Fisher (Wilsmore 1987:403) mo ditaodišwaneng tša gagwe tša go bitšwa **Entitling** ge a re:

Attending to titles, even subtitles, is in some instances absolutely essential to understanding, evaluating, and interpreting.

Seo se hlaloša gore thaetlele ya puku goba ya kanegelokopana e bohlokwa ka gore yena Mojalefa o tiiša gore e na le khuetšo godimo ga sengwalo. Seo se ra gore thaetlele ya puku goba ya kanegelokopana e kgona go re hlalošetša seo puku goba yona kanegelokopana e bolelago ka sona. Ka fao a go lebeledišwe meholo ya thaetlele.

* **Bohlokwa bja thaetlele**

Wilsmore (1987:402-8) ka ditaodišwaneng tša go bitšwa **The role of titles**, ge a rulaganya maikemišetšo a gagwe ka ga kgonagalo ya meholo ye mengwe yeo thaetlele e ka bago le yona o re:

My concern will be to show that we can identify a work of art, by virtue of its having had a particular history, with an origin which suffices both to identify and individuate it. Although this paper will focus on literary works, it shall be implied that the act of entitling the artwork is generally a normal constituent part of its identifying history of production.

Lekganyane (1997:57) ge a tiiša seo se bolelwago ke Wilsmore ka thaetlele o re:

Sengwalo se swanetše go laolwa ke maikemišetšo a mongwadi ka go bea goba go fa sengwalo seo leina. Ke ka lebaka leo go tlogo kgona go lemogwa bohlokwa bja thaetlele.

Gomme taba yeo e sepelelana le yeo Wilsmore (1987:405) a rego e swana le leinakgwebo. Gomme Mojalefa (1995:92) ge a bolela ka lona leinakgwebo mo go setšweletšwa ("product") le thaetlele sengwalong, o re di bontšha tlhago goba setšo seo se swanetšego go ka šupša gore se tsebje. Ka fao thaetlele goba leinakgwebo e ka šomišwa ke mong fela.

Thaetlele e lebane thwii le sengwalo. Yona e laola diteng tša sengwalo le moko wa ditaba. Thaetlele yeo, **Ntlo ya monna yo mongwe** ke mmolelo wo o sego wa feleletšwa. Yona e laetša gore **Ntlo ya monna yo mongwe ga e na boroko**. Polelo yeo e ra gore ka moo monna yo mongwe a tšwelego a athile patšana o se re ge o le monna o tsena ka fao ntlong yeo wa ba le lehutšo la gore wena o tla ya o di kgona wa bo pata. Seo se ntšhitšego yoo ka fao le wena se tlile go fetša se go ntšhitše. Kanegelongkopanatseka ye, thaetlele ye e lebane le molwantšhwa e lego Tumo le mohlohleletši e lego Vincent. Bobedi ba tsene ka fao lapeng la Shadi ka tsela ya bomenemene (sephiri) gomme ba fetša ba etšwa ka tsela yona yeo ya boradia (sephiri). Ka go le lengwe, thaetlele yeo ya **Bomahlwabadibona**, e hlaloša gore batho bao go bolelwago ka bona ke kgale ba di dira ga go ka fao ba ka feletšago ba le

bothateng. Thaetlele ye le gona fa e lebane le balwantšhwa e lego Joe le Ranti. Bašemane ba ba fetša ba paletše bošoro le bohvirihwiri (go tšhoša le go homotša) bja Sebata. Mafelelong go itswalanywa le Joe le Ranti.

4.4 Lenaneotlhopangwalwa ("design")

Lenaneotlhopangwalwa (moakanyetšo) ke seo banyakišiši ba bjalo ka boMojalefa (D.D. le M.J.) (1994 le 1993), Thobakgale (1996), Maila (1997) le, Lekganyane (1997), ba le bitšago **moakanyetšo** ka ge le lebane le patrone ya thulaganyo ya sengwalwa.

Mojalefa (1997:10) o hlaloša lenaneotlhopangwalwa gore ke "motheo goba freimi" yeo go ka thwego kanegelo e bopilwe godimo ga yona. O tšwela pele gore freimi yeo ke lenaneo la patrone ya motheo wa sengwalwa. Ke lenaneo la dikokwane tše bohlokwa tša go laola thulaganyo ya sengwalo gore go tle go bonagale moko wa ditaba, ke gore thuto yeo (ya sengwalo se sengwe le se sengwe) e tšweletšago maikemišetšo a mongwadi. Lenaneotlhopangwalwa le laola mohuta wa sengwalo, ke gore a na sengwalo ke sa mohuta ofe. Ge go tlo thwe sengwalo ke kanegelothuto, kanegelotseka, kanegeloboitshwaro, bjalobjalo, ke ka baka la gore se hlophilwe go ya ka lenaneo la mohuta woo wa sengwalwa. Ntlha ye nngwe ye bohlokwa yeo e nyakago šedi lebakeng le ke ya phapano yeo e lego gona gare ga moko wa ditaba le lenaneotlhopangwalwa. Mojalefa (1995(c):12) ge a bontšha phapano gare ga moko wa ditaba le lenaneotlhopangwalwa o re:

Moko wa ditaba o lebane le tebanyo ya mongwadi, mola lenaneotlhopangwalwa le lebane le thulaganyo ya sengwalo.

O tšwela pele gona letlakaleng leo ka go bolela gore lenaneo leo le na le dikokwane tša thulaganyo ye e itšego, gomme kokwane ye nngwe le ye nngwe e lebane le mahlakore a mabedi ao go kgethwago le tee; mahlakore ao a

lebane le moanegwathwadi (molwantšhwa) yoo babadi ba itswalanyago le yena. Ke gore molwantšhwa/molwantšhi ke moanegwa:

- (a) Wa maemo/ goba/ Wa mehleng.
- (b) Wa bofokodi/ goba/ Wa go hloka bofokodi.
- (c) Wa go kokobetšwa/ goba/ Wa go se kokobetšwe.
- (d) Wa go amogelwa/ goba/ Wa go se amogelwe.

Ka tsela ye bjalo ge kanegelo e le ya botseka gona molwantšhwa:

- * Ke (motho) yo bohlale.
- * Wa go hloka bofokodi.
- * Wa go se kokobetšwe.

Ka gona go tla lemogwa gore lenaneotlhophangwalwa le laola semelo sa moanegwathwadi, ke gore go tsebja seo a lego sona ka baka la lona. Ka tsela yeo ge go sekasekwa semelo sa moanegwathwadi go swanetše ka mehla gore go lekolwe lenaneotlhophangwalwa la sengwalo seo, go sego bjalo go tlo ba boima go hwetša dimelo tša baanegwa.

Go napile bjalo go hlokomelwa dikokwane tša thulaganyo e lego kalotaba, tšwetšopele, sehloa le tlemollahuto.

4.5 Dikokwane tša thulaganyo

Borateori ge ba hlaloša thulaganyo mo kgaolong ya pele ba gateletše gore thulaganyo e na le dikokwane tše nne e lego:

- Kalotaba
- Tšwetšopele
- Sehloa
- Tlemollahuto.

Go tiiša seo Heese le Lawton (1988:116) ge ba hlaloša thulaganyo ya tiragatšo (kanegelo) ba re:

The plot of a typical five act play has definite phases: exposition, complication or development, climax, reversal and denouement (unravelling the complication).

Gomme sona se se bolelwago mo sa dikarolwana tša thulaganyo, se gatelelwa gape le ke Preminger le ba bangwe (1986:192) ge ba re:

If viewed in terms of the basic conflict, the elements of a plot are : (1) The Exposition, (2) The Initiating Action, (3) The Rising Action, (4) The Falling Action and (5) The Denouement or conclusion.

Borateori ba ka moka ba tlatšana tabeng yeo ya gore thulaganyo e theilwe godimo ga dikokwane tšeo tša ka godimo bjale ka ge ba di hlaloša.

4.5.1 Kalotaba

Karolo ye ke matseno a ditaba tšeo mongwadi a ratago go thoma ka tšona sengwalwa seo a se ngwalago. Ke gona karolong ye moo mongwadi a re tsebantšhago le baanegwathwadi le go re sedimoša ka tšeo re yago go kopana le tšona. Cohen (1973:69) ge a hlaloša kalotaba o re:

Exposition, which often comes at the beginning, provides the necessary background material for a reader. It establishes the setting, creates the basic atmosphere, provides information about the pasts of characters, and delineates vital contexts for the events which will soon begin to unfold.

Tlhalošo yeo ya kgopolo ye e buša e tlaletšwa ke Brooks le ba bangwe (1975:7) ka gore:

Exposition refers to such elements as to inform the reader of facts necessary to understand the plot, for instance, facts of time, persons, the preliminary condition of affairs, and what will be at stake in the basic motivations impelling the plot.

Empa le ge e le nnete go swanetše go be ka fao Cohen, Brooks le ba bangwe bahlošago kalotaba ka gona, Machiu (1994:74) o lemoša ntlha ye bohlokwa ya gore ga se ka mehla moo ditaba di bago ka fao Cohen, Brooks le ba bangwe ba hlalošago. Go na le dikanegelo tše dingwe tšeo kalotaba e tšweletšwago kgaolong ya bobedi goba ya boraro ge e le padi, mola ge e le kanegelokopana mohlomongwe letlakaleng la bobedi go iša go la boraro; e sego mo mathomong bjalo ka ge go swanetše.

Mojalefa (1997:12) ge a tiišetša tšeo tše borateori ba ba šetšego ba di boletše o re mo go kalotaba mongwadi o swanetše a utollele mmadi baanegwa, ditiragalo, nako le felo tšeo e lego dielemente tša kalotaba. O tšwela pele letlakaleng la lesometharo ka go hlaloša gore kalotaba ke mo mongwadi a rotošago mathomo a thulano, mathomo a ditiragalo, bjalobjalo. O re kalotaba e thoma mathomong a sengwalo ya felelela mo go thomago thulano. Thulano ya mathomo ye e lebanego le seo e lego molaetša wa mongwadi, ke mafelelo a kalotaba.

Mojalefa o boletše ka kgopolo ye bohlokwa yeo e swanetšego go šetšwa e lego thulano.

*** Thulano**

Cohen (1973:181) o hlaloša thulano gore ke:

The collision of opposing forces in prose fiction, drama or poetry.

Gomme Mojalefa (1997:14) o re thulano ke go se kwane fao go bago gona magareng ga baanegwa goba moanegwa le tikologo ya gagwe. Go se kwane fao go na le seo go se hlolago, gomme Holman le Harmon (1986:192) ba re thulano yeo e hlolwa ke:

... the force that starts the conflict of opposing interests and sets in motion the rising action ...

Mojalefa gona letlakaleng leo la lesomenne ge a tlatša seo se bolelwago ke Holman le Harmon o re seo ke tiragalo ya go thuša go godiša bothata bjo bo rotošitšwego

... kgato ka kgato gore bo tle bo lebane goba bo be kgauswi le maikemišetšo a mongwadi, ka gobane go thwe tiro/tiragalo yeo e tlemaganya maemo a pele a tiragalo go ba lehuto la mmakgonthe.

Thulano yeo e bago gona e dira gore mmadi a rate go balela pele le pele go rato tseba mafeletšo a ditaba. Ke gore o fišegelwa go balela pele. Phišegelo yeo ke **kgogedi**. Lereo le le tla hlalošwa ka mo fase.

* **Maatlakgogedi**

Ge a hlaloša kgopolo ya maatlakgogedi Cuddon (1991:937) o re ke:

A state of uncertainty, anticipation and curiosity as to the outcome of a story or play, or any kind of narrative in verse or prose.

Yena o bolela gore lebakeng le babadi ba mo magareng ga ba tsebe gore na go tllile go direga eng, gomme seo se dira gore ba hlohleletše go balela pele go bona gore pheletšo e ba eng. Abrams (1988:139-140) ge a tšwetša pele taba ye ya phišegelo ya mmadi o re ke:

A concerned uncertainty about what is going to happen, especially to those characters whose qualities are such that we have established a bond of sympathy with them.

Groenewald (1993:16) o ruma dikgopolo tšeo ka go bolela gore maatlakgogedi ke phišegelo ye e gapeletšago mmadi gore a tšwele pele ka go bala, ka gobane a nyaka go tseba molaetša wa mongwadi. Gomme ona maatlakgogedi a, a na le mahlakore a mabedi ao e lego go tseba le go se tsebe. Seo se šupa gore mmadi o tla rata go bala go fihla mafelelong gore a tle a kgone go tseba tšeo a bego a sa di tsebe.

Go ruma taba ya maatlakgogedi go ka thwe, bjale ka ge e tlišwa ke thulano, go bohlokwa go laetša gore thulano e na le mahlakore a mabedi e lego thulano ya ka gare le ya ka ntle. Serudu (1992:49) o hlaloša mehuta ye ka gore:

Ge moanegwa a elwa le dikgopolo tša gagwe mabapi le taba tsoko goba tikologo ya gagwe, gona re re o na le thulano ya ka gare. Ke gore o na le dipelo tše pedi ... Thulanontle yona e šupa phapano ya pepeneneng gare ga baanegwa mo pading, papading goba kanegelongkopana. E ka ba go gebelana ka matswele, go rogana goba go hlabana ka marumo.

Tlhalošong ya Mojalefa ka godimo mabapi le kalotaba go laeditšwe gore kalotaba e swanetše go utollela mmadi dielemente tše di latelago:

- Baanegwa
- Ditiragalo

- Nako
- Felo

Bjale go yo hlalošwa dielemente tše ge di lebane le kalotaba.

4.5.1.1 Baanegwa

Baanegwa ba thulaganyo ba na le mediro. Mediro yeo ke go emela go loka goba go se loke, gomme ba arotšwe ka mehuta ye mebedi e lego:

- Baanegwathwadi
- Baanegwathuši

* Baanegwathwadi

Serudu (1992:32) ge a hlaloša baanegwathwadi o re:

Moanegwathwadi ke mogale goba mogaleadi wa padi, kanegelokopana goba papadi. Mahlo a diphedi ka moka a tsepeletše meragelo ya gagwe mo pading, papading goba kanegelongkopana. Ke yena a utswago pelo ya mmadi. Ditiro tša gagwe e ka ba tše botse goba tše di sa lokago.

Gomme Aristotle ka mo go Winks (1980:33) ge a tlaletša kgopolo yeo ya Serudu o re:

... they must be consistent from first to last; the development of a character should not bring about drastic changes. He should remain the person we have always known from the beginning to the end.

Mojalefa (1997:13) o re ge go bolelwa ka baanegwathwadi go bolelwa ka **molwantšhwa, molwantšhi le mohlohleletši.**

- Molwantšhwa

Mojalefa gona letlakaleng leo la lesometharo o hlaloša molwantšhwa gore ke moanegwa yo mogolo yoo kanegelo (puku) e theilwego godimo ga gagwe. O re ditaba ka moka tša kanegelo di mabapi le yena. Ke yena yoo bogolo bja ditiragalo bo diragalelago yena. Ge e le mahlo a diphedi ka moka tša sengwalo a lebeletše go yena. Gomme yena o lwantšhetšwa go loka goba go se loke ga gagwe ke moanegwa yo mongwe. Ke ka fao Abrams (1988:139) a gatelelago gore moanegwa yo ke moanegwathwadi mo sengwalong yoo kgahlego le šedi ya rena babadi e lego go yena, ke gore, re itswalanya le yena. Gomme go ya ka lenaneotlhophangwalwa (moakanyetšo) la kanegelotseka, moanegwa yo (molwantšhwa/monyakišiši) ke:

- Motho yo bohlae.
- Wa go hloka bofokodi.
- Wa go se kokobetšwe.

* **Molwantšhi (mosenyi/mmolai)**

Moanegwa yo ke yoo a lwantšhago molwantšhwa. Yena a ka be a mo lwantšhetša dinapo tša gagwe tšeo e ka bago tše botse goba tše mpe. Serudu (1992:33) o mo hlaloša ka go re ke:

Moanegwa yo a lwantšhago mogale goba mogaleadi ka nepo ya go mo thibela go phethagatša dinapo tša gagwe.

Go tlaleletša kgopolo yeo ya Serudu, **The Oxford Advanced English Dictionary** e hlaloša molwantšhi e lego mmolai/mosenyi ge kanegelo e le ya botseka, gore ke:

A person guilty of murder, i.e. the unlawful killing of a human being.

Gomme Auden ka mo go Winks (1980:19) yena a ritelela ka gore:

Murder is negative creation, and every murderer is therefore the rebel who claims the right to be omnipotent. His pathos is refusal to suffer.

Teori yeo ka moka e thekga kgopolo e tee ye kgolo e lego gore molwantšhi o lwantšhetša molwantšhwa dinapo tša gagwe.

* **Mohlohleletši**

Pretorius le Swart (1983:24) ba hlaloša mohlohleletši gore gantši ke:

... the character who stands between the two extremes ...
He/she acts as a kind of catalyst between the positive and the negative poles.

Gomme Serudu (1992:33) o tlaleletša ka gore mohlohleletši ke moanegwa yoo a butšwetšago mollo gare ga molwantšhwa le molwantšhi. O lebelela moo phefo e tšwago pele a ka kgatha tema. Wa gabo ka mehla ke wa ka godimo. Mojalefa (1997:14) o tiišetša le go oketša dikgopolo tšeo ka go hlaloša gore mohlohleletši yo, ke moraloki yoo a bešeletšago pitša ya mpherefere gore bobedi bjoo, molwantšhwa le molwantšhi, bo se kwane le gatee. Ke ka moo a lebanego le thulano. Ka thoko ye nngwe mohlohleletši o lebane le tlemollahuto. Go thwe mohlohleletši ke moraloki ka gobane a ka ba ka tsela ya **bomotho**, **selo** goba **senagwanwa**. Se se tiišwa ke Bal (1980:14-15) ge a re baanegwa e ka ba batho, dilo goba dinaganwa.

Ge go rungwa go ka thwe molwantšhwa, molwantšhi le mohlohleletši ba amana ka gore molwantšhi o lwantšha kgopolo ya molwantšhwa, mola mohlohleletši yena a thumantšha bobedi bjoo ka dihlogo le go bešeletša mollo gore thulano yeo ya bona e golele pele. Tswalano ya boraro bjo e tšwetša moko wa ditaba pele.

Bjale go latela tlhalošo ya baanegwathuši.

* **Baanegwathuši**

Serudu (1992:32) o hlaloša moanegwathuši gore ke moanegwa yoo a kgathago tema ye nnyane mo pukung. O thuša go bonatša ditiro tša mogale goba mogaleadi. A ka tšwelela mo le mola goba a tlogelwa pele taba e fihla mafelelong. Mojalefa (1994:110) o tlaleletša le go gatelela kgopolo ye ka gore:

Baanegwathuši ke baanegwa bao ba nago le tebanyo ya baanegwathwadi, ba thuša go hlaloša le go godiša semelo sa moanegwathwadi, ke gore ba tlaleletša kgolo le mediro ya moanegwathwadi yo a itšego.

Gomme Mojalefa (1997:14) o oketša ka gore baanegwathuši mohola wa bona ke go thuša baanegwathwadi. O tšwela pele gore ge mongwadi a rato godiša kgogedi o tlo diriša baanegwathuši le ge e le gore ga se bona fela ka gobane le ditiragalo le tšona di na le modiro wa go thuša go hlohleletša mmadi gore a balele pele le pele goba a itemogele yona kgogedi. O re bathuši ba bangwe ba ka dirišwa go tiiša goba go gapeletša tharollo ya mathata, mola ba bangwe ba lebanywa le tlemollahuto. Ge a ruma gona letlakaleng leo la lesomenne o re bjalo ka baanegwathwadi, baanegwathuši le bona ba fiwa mediro ye e fapafapanego, e lego:

- Go hlaloša semelo sa moanegwathwadi
- Go tiiša tlemollahuto.
- Go tswalanya mmadi le moanegwathwadi wa molwantšhwa.
- Go godiša kgogedi.
- Go hlatholla tlemollahuto.

Seo se gatelelwago ke gore moanegwathuši o bohlokwa ka ge a thuša go godiša semelo sa moanegwathwadi le gona go se hlaloša, a tiišetša tlemollahuto, a tswalanya mmadi le molwantšhwa, a godiša kgogedi le gona go hlatholla tlemollo ya lehuto.

Baanegwa ba kalotaba ba ahlaahlilwe, bjale a go lekolwe ditiragalo.

4.5.1.2 Ditiragalo

Ditiragalo ge di lebane le letlalo la thulaganyo di ba le mešomo. Se se ra gore di fetoga diswantšho. Ke ka fao Mojalefa (1997:14) a rego di dirišwa bjalo ka diswantšho tšeo di swantšhago bophelo ka botlalo. Ke gore ditiragalo tšeo di swantšha mahlakore a mabedi a bophelo:

- * La go loka.
- * La go se loke.

Seo se ka lemogiwago ke gore ditiragalo tša thulaganyo ke tša go thulanya molwantšhwa le molwantšhi. Ka go dira bjalo mongwadi o tšwetša pele moko wa ditaba, gomme yeo taba e lemoša babadi thulano ya baanegwa. Kgopolo yeo ya thulano e šetše e hlalošitšwe ka fao e ka se sa boeletšwa mo. Seo se ama le kgopolo ya maatlakgogedi. Ka gona go yo hlalošwa tikologo.

4.5.1.3 Tikologo

Tikologo e arotšwe ka dikarolo tše pedi : nako le felo.

- Nako

Go fapana le nako ya diteng, nako ge e lebane le thulaganyo e fiwa mošomo. Yona e bolela lebaka leo ditiragalo di diregago go lona. Mojalefa (1997:16) ge a hlatholla mošomo woo o fiwago nako o re nako e bopa moya le atmosfere gore e be diswantšho. Ke gore e lebantšhwa le moko wa ditaba gore e fetoge diswantšho. Mohlala, bošego bo fetoga poifo, go se loke. Gomme go ya ka Maila (1997:102) nako ye ya thulaganyo, e arolwa ka dikarolo tše tharo e lego:

- Nako ya tshwanelo.
- Nako ya atmosfere.
- Nako ya seka/seswantšho.

Bjale dikgopolo tšeo di yo hlalošwa.

- Nako ya tshwanelo

Mojalefa (1997:16) ge a hlaloša nako ye o re ke nako yeo e lego ya tlhago. Ka fao ke tshwanelo gore e be gona sengwalweng ka gobane e laetša baanegwa le ditiro tša bona. Mohlala: Bošego: Ke tshwanelo gore polao ya Vincent le go utswiwa ga manaka a ditšhukudu go phethwe bošego ka gore mediro ye mebe e phethwa bošego mola motho a sa bonwe. Ka fao bošego ke nako ya tshwanelo ya go phetha mediro yeo.

Nako ye go tla halošwa ka yona ka botlalo ge e lebantšhwa le dikanegelo-kopanatseka tšeo.

- Nako ya atmosfere

Gona letlakaleng leo la lesometshela Mojalefa o hlaloša nako ye gore ke nako yeo e tšweletšago khuduego/maikutlo moyeng wa mmadi. O tšwela pele go

hlaloša gore ke nako yeo e tšhošago : nako ya poifo le letšhogo. Go ya ka Yelland le ba bangwe (1983:14) atmosfere:

... may embrace the actual place in which the story is enacted, the time or season, the conditions under which the characters live, and their outlook on life.

Serudu (1992:24) yena o ruma kgopolo ye ka go hlaloša gore atmosfere ke moya le maikutlo ao a tanyago dikwi tša mmadi ge a bala modiro wa bokgabo. E ka ba moya wa lethabo, manyami, bonaba goba segwera. Mohlala: Go ya dijong tša mantšiboa ga Tumo le Shadi go tsoša maikutlo a go tšhoša ge o lemoga kotsi ya gore Shadi o nyetšwe.

- Nako ya seka/seswantšho

Lekganyane (1997:85) ge a hlaloša nako ye o re mongwadi wa paditseka o diriša bošego bjalo ka seka/seswantšho sa kotsi. Mojalefa (1997:16) yena o hlaloša gore nako ye ke nako ya go swantšha mahlakore a mabedi, e lego **botse le bobe**. O tlaleletša ka gore gantši bošego bo emela bobe mola mosegare o emela botse. Mohlala: Mongwadi o hlaloša le go tšweletša Sebata a na le boJoe ka gare ga helikoptara bošego a re ge a nyaka a ka ba lahlela ka lefelong la gagwe moo a ruilego dikwena tše bogale. Nako yeo le polelo di emela bošoro (bobe) bja Sebata.

* Felo

Bjalo ka nako, felo e arotšwe ka dikgoro tše tharo e lego:

- Lefelo la tshwanelo
- Lefelo la atmosfere
- Lefelo la seka/seswantšho

- Lefelo la tshwanelo

Yelland le ba bangwe (1983:14) o hlaloša gore le ke "the actual place in which the story is enacted". Lekganyane (1997:85) o re felo e lebane le tiragalo ye e hlalošwago. Ge go boletwa ka ga go apea re thoma go nagana ka lefelo la boapeelo go swana le sebešo. Mojalefa (1997:16) o tlaleletša ka gore mafelo ao a swanetše go ba gona sengwalong ka gobane a bonagatša baanegwa le ditiro tša bona le yona nako yeo ba bonalago ka yona. Ke mafelo a bjalo ka lešokeng, kgolegong, bjalobjalo.

* Lefelo la atmosfere

Cohen (1973:175) o hlaloša atmosfere gore:

... is the mood or moods of a literary work created by the description of settings, by actions and words of characters, by the tone of an author or the voice through which he speaks.

Yona tsela yeo ya mongwadi ya go bea ditaba ka tsela ye e itšego, e tiišetšwa ke Fowler (1973:14) ge a hlaloša gore lefelo

... is often created by the viewing of ordinary events from an unusual angle, giving them an air of mystery.

Ge e le Mojalefa (1997:17) o ruma kgopolo ye ka gore lefelo le ke leo le hlolago gore go be le maikutlo; ke gore ke mafelo ao a ka bago a go tšhoša, a lethabo, a manyami, a mašoro, bjalobjalo, ao a lebanego le khuduego ya mmadi. Mohlala: Ka ngwakong wa Shadi le Vincent moragonyana ga polao ya Vincent.

* **Lefelo la seswantšho/seka**

Maila (1997:105) o re mafelo a diswantšho ke ao a swantšhago ditiragalo tšeo di diregago go ona. E ka ba ditiro tše mpe goba tše botse tšeo di dirwago ke baanegwa. Lekganyane (1997:85) o tiišetša seo se bolelwago ke Maila ka gore mongwadi wa paditseka o šomiša sethokgwa bjalo ka seka sa kotsi. Ka fao, mafelo a mangwe a emela ditiragalo tše di itšego ge a tšwelela mo sengwalong. Mohlala: Lešokeng la diphoofo, hoteleng, khefing, bjalobjalo.

Ge mongwadi a tšweleditše tikologo ka tshwanelo, gona seo se tla godiša maatlakgogedi le go tšweletša moko wa ditaba.

4.5.1.4 Dithekniki tša kalotaba

Kgopolo ye thekniki, Kerkhoff (1962:16) o bolela gore ke seo se bonwago, seo se tlogo kgona go dirišwa go tšweletša seo se bolelwago. Ka go diriša thekniki mongwadi o kgona go tšweletša tebanyo ya gagwe gabotse. Mojalefa (1997:17) o re Marshal McLuthan (Lazarus le Smith, 1983:289) o tiiša taba yeo ya gore ke seo mongwadi a se bolelago ka go ngwala, le ka wona mokgwa woo a se boletšego ka gona ka go se ngwala ("the medium is the message"), mola Mark Schorer (Lazarus le Smith, 1983:288) a tšwetša kgopolo yeo pele ka gore:

(It) may well become the discipline that leads writers to discover what they have to say.

Se se ra gore dithekniki ke mokgwa woo o akaretšago wa go ngwala sengwalo. Ke mokgwa wa go amanya phapantšho ya mongwalelo le tše dingwe go tšwetša pele moko wa ditaba. Go na le dithekniki tšeo di lebanego le thulaganyo le tšeo di lebanego mongwalelo. Mehlala ya tšeo tša thulaganyo e šetše e filwe. Ge e le dithekniki tšeo di lebanego thwii! le dikanegelokopanatseka tšeo tša Lebopa, di tlo ahlaahlwa ge go sekasekwa le

go hlaloša dikokwane tša thulaganyo ge di lebane le thulaganyo ya dikanegelo-
kopanatseka tseo : **Ntlo ya monna yo mongwe le Bomahlwabadibona.**

Kalotaba e sekasekilwe go hlokometšwe tlhalošo ya dikgopolo tseo e lego dielemente tše nne tša yona : baanegwa, ditiragalo, nako le felo. Ge go hlalošwa baanegwa go bontšhitšwe gore ba arotšwe ka dikarolo tše pedi: baanegwathwadi le baanegwathuši. Baanegwathwadi ba arotšwe gape ka dikarolo tše tharo: molwantšhwa, molwantšhi le mohlohleletši. Tswalano ya boraro bjo e tšwetša moko wa ditaba pele. Mohola le mediro ya baanegwathuši le tšona di gateletšwe. Go hlalošitšwe ditiragalo ge di lebane le thulaganyo. Gwa hlalošwa le tikologo. Mošomo wa tikologo o hlalošitšwe ge o na le mahlakore a mararo e lego, maemo a tshwanelo a ditaba, go swantšha tikologo ka gore e be seka, le go tšweletša atmosfere. Go rumilwe ka go tsopola dithekniki tša thulaganyo. Bjale go tla lekolwa elemente ya tšwetšopele.

4.5.2 Tšwetšopele

Mampuru (1986(6):176) ge a hlaloša tšwetšopele o re:

This phase encompasses that part of the story from the first event of the plot to the climax. Here the author will indicate the development of the basic situation, suggest any important conflicts and develop his character.

Seo se gatelelwago ke go direga ga ditiragalo tseo di lebanego le thulano yeo e tla dirago gore ditaba di lebe sehloeng. Gomme Mojalefa (1996(c):17) ge a tlaleletša kgopolo yeo o re tšwetšopele e bolela go direga le go rarana ga ditaba. Ke moo ditaba tšela tša go tšweletšwa mo go kalotaba bjale di tšwetšwago pele. Tšwetšopele e thoma mola kalotaba ya go felela gona gomme e felela ka thulano ya mafelelo. Go tloga fa ga go sa tlo ba le thulano ye nngwe. Brooks le ba bangwe (1975:8) le yena o thekga dikgopolo tseo ka

go hlaloša gore:

... complication implies resistance to the movement toward solution of the problem from which the plot stems.

Gomme seo se šupa gore ditaba tša thulaganyo mo di thatafa gannyane = gannyane go iša thokong ya sehloa. Kgopolo yeo e tlatšwa gape ke Meij le Snyman (1986:36) ge ba re:

Die intrige dwing die verloop van die verhaal na 'n punt toe. Hierdie klimaks of slot kan die oplossing wees; of die oplossing kan daarna volg.

Tšwetšopele e lemogwa ka tšona dikgogagogano tšeo di išago sehloeng. Gomme Mojalefa (1997:17) ge a ruma kgopolo ye ya tšwetšopele o re bontši bja ditaba tša ditiragalo bo lebane le dithekniki. Ka gona modiro wo mogolo wa tšwetšopele ke go godiša kgogedi gore moko wa ditaba o tle o bonagale gabotse. Ka go realo thekniki ke kokwanekgolo ya tšwetšopele. Kgopolo yeo ya thekniki e šetše e hlalošitšwe ka godimo, ka gona e ka se sa hlalošwa gape fa.

Bjale go tla lekolwa sehloa sa thulaganyo.

4.5.3 Sehloa

Sehloa ke ntlhohlo ya godimo yeo ditiragalo tša tšwetšopele di lebilego yona. Shipley (1979:51) o re ke:

The presentation of ideas or events in ascending order of importance, least first. Now generally used to refer to the highest or culminating point of this series.

Kgopolo yeo e tlaletšwa ke Brooks le ba bangwe (1975:8) ka gore:

... this phase is the point at which the forces in conflict reach their moment of greatest concentration, the moment at which as it develops subsequently, the apparently dominant force becomes the subordinates ...

Ke mo kगतong ye moo dikgakgano tšeo di lego gona mo thulaganyong di tšwelelago kgakala gomme di fihlago sehlweng. Ke mo thulano e fihlago bofelong. Serudu (1992:41) o ruma ka gore:

Sehloa ke karolo ya kanegelo goba papadi le ge e le kanegelokopana moo kgakgano e fihlago magomong. Re ka re ke makgaolakgang ka ge ka morago ga yona go sa hlwe go na le thulano goba phapano. Mathata a rarolotšwe.

Mojalefa (1997:18) yena o thumeletša kgopolo yeo ka go re sehloa se ka swantšhwa le molato woo o sohlilwego ke banna kgorong, gomme bjale ba letile selepe sa ka difokeng go rema. O tšwela pele o re yona taba yeo e fediša kgogedi ka lebaka la gore kgakgano e fihlile magomong. Ge e le ditaba ga di sa tšwela pele ka gore bothata bo fedile, seo se šetšego ke tharollo ya mafelelo fela. Ge e le lenti re ka re le ngangegile moo bjale le lebanwego ke go kgaoga, ke gore mathata ale a rarolotšwe gomme molato o tšwele ka kgoro.

Bjale sehloa se hlalošitšwe. Sona se tla sekasekwa ge se lebane le dikanegelo tše pedi tšeo tša Lebopa. Go tla hlalošwa tlemollahuto.

4.5.4 Tlemollahuto

Mo ke moo makunutu le diphiri tšeo mongwadi a tšwetšego a di utetše mmadi go tloga kua mathomong, a di utollago. Shipley (1979:77) o hlaloša

tlemollahuto gore ke:

The unravelling of the complications of a plot, immediately after the climax.

Ge ba thekga kgopolo yeo ya Shipley, Altenbernd le Lewis (1966:24) bona ba re:

The denouement or catastrophe presents the outcome, disposes of subplots and gives a glimpse of a new stable situation.

Se segolo se se tšweletšwago ke tlemollahuto ke seemo se sefsa sa ditaba. Mojalefa (1997:19) o re:

Mo gona ke mo mafelelong a ditaba tšeo di bego di kgatlampana. Bothata bjola bo bego bo tsošitše hlogo, bjale bo ahlotšwe. Ka moo tlemollahuto e tiišetša tekanyetšo ya go ba gare ga kalotaba le mafelelo a ditaba.

Ge go rungwa kgopolo yeo go ka thwe, ge sengwalo e le sa botseka, gona ge go etla karolong ye ya sengwalo, ke gore, tlemollahuto, se bohlokwa ke seo se bolelwago ke Groenewald (1993:32) ge a re babadi ba nyaka gore ge sephiri se utologa, se utologele bona le letseka sammalettee. Ge eba sephiri goba lehuto leo la mongwadi le tlemologa ka tsela ya go makatša le go tlabana, tšeo ka moka di lebane le babadi le letseka ka nako yeo sephiri se utologago ka yona. Ka go dira bjalo mongwadi a ka se šie mmadi kgakanegong ya gore na gabotse molwantšhwa le molwantšhi goba yo mongwe wa bona, o yo feletša kae, bjang.

4.6 Kakaretšo

Kgaolong ye go hlalošitšwe dikgopolo tše di lebanego le thulaganyo. Go

thomilwe ka go hlaloša thaetlele le bohlokwa bja yona gore yona e lebane thwii le sengwalo le gore e laola diteng tša sengwalo le moko wa ditaba. Go gateletšwe le lenaneotlhophangwalwa (moakanyetšo) gore ke ka lona go kgonwago go lemoga semelo sa moanegwathwadi le go hlopha dingwalwa go ya ke mehuta ya tšona. Ge dikokwane tša thulaganyo di hlalošwa go gateletšwe gore kalotaba e bohlokwa ka ge e utollela mmadi baanegwa, ditiragalo, nako le felo, tšeo e lego dikokwane tša yona. Gomme moo kalotaba e felelago go hwetšwa thulano ya mathomo yeo e tlogo dira gore mmadi a balele pele le pele. Phišegelo yeo ya go balela pele le pele e bitšwa maatlakgogedi ao a hlolwago ke seo mmadi a sa se tsebego. Mmadi o nyaka go tseba gore ditaba di yo felela kae. Baanegwa ba hlalošitšwe ge ba arotšwe ka mehuta ye mebedi, e lego baanegwathwadi le baanegwathuši.

Baanegwathwadi ba fiwa mošomo gomme go ba le molwantšhwa, molwantšhi le mohlohleletši. Baanegwathuši ba hlalošitšwe ge e le bao ba thušago baanegwathwadi. Mohola wa bona wo mogolo ke go thuša go tliša kgogedi le go hlatholla tlemollahuto. Ditiragalo ge di hlalošwa go gateletšwe gore di hlaloša mahlakore a mabedi: la go loka goba la go se loke. Tikologo e hlalošitšwe ge go na le tikologo ya tshwanelo, ya atmosfere le ya seka/seswantšho. Go hlalošitšwe gape le dithekniki tša thulaganyo. Tšwetšopele e hlalošitšwe ge e le mokgwa wa mongwadi wa go tšwetša ditaba pele ka go šomiša dithekniki tše di itšego. Sehloa sona ke magomo a kgakgano. Go gateletšwe taba ya gore go tloga go sona ga go sa na thulano, ka ge mathata a rarolotšwe. Tlemollahuto ke moo mongwadi a utollelago mmadi diphiri le pheletšo ya baanegwathwadi.

Dikgopolo tše di lebanego le thulaganyo di hlalošitšwe, bjale go ya go lebanywa dikokwane tšeo tša thulaganyo le dikanegelokopanatseka tše pedi tšeo, mo kgaolong ya bohlano le ya boselela.

KGAOLO YA BOHLANO

5. THULAGANYO II

5.1 Matseno

Bjalo ka ge go boletšwe kgaolong ya bone, mo go sekasekwa thulaganyo II ge e lebane le tirišo ya dikgopolo tšeo tša thulaganyo ge di lebantšhwa le kanegelokopantseka yeo ya : **Ntlo ya monna yo mongwe**. Go yo latelwa lenaneo le:

- (a) Thaetlele
- (b) Moko wa ditaba
- (c) Lenaneotlhophangwalwa (Moakanyetšo)
- (d) Dikokwane tša thulaganyo
- (e) Kakaretšo

5.2 Thaetlele

Bjale go tlo hlokomelwa bohlokwa bja thaetlele ya kanegelokopanatseka ye : **Ntlo ya monna yo mongwe**, ge re e lebantšha le mehola yeo borateori ba e boletšego mo kgaolong ya bone.

Thaetlele ya kanegelokopanatseka ye ke: **Ntlo ya monna yo mongwe**. Thaetlele ye ga se ya felela. Ge go le bjalo go ra gore go na le lebaka leo le dirago gore mongwadi a se e feleletše. Lebaka leo ke gore mongwadi o nyaka mmadi a hlokomela se sengwe seo se tlogo tšwelela mo go kanegelokopanatseka ye kua pele. Selo seo ke sephiri se mongwadi a nyakago mmadi a se hlokomela gore a tle a kgone go se utolla. Sephiri seo se lebane le molwantšhi le molwantšwa. Molwantšhi kanegelongkopanatseka ye o na le sephiri seo a se utelago molwantšhwa e lego seo se hlalošwago ke thaetlele ya kanegelokopanatseka ye ge e feleletše.

Yona ge e feleletše e re : **Ntlo ya monna yo mongwe ga e na boroko.** Seo se šupa gore monna a ka se hwetše monna yo mongwe a tšwetše motse gomme yena a hutša gore a ka tsena ka motseng woo a dula a iketla. Seo ga se kgonege. Se gona se se ntšhitšego monna yoo ka fao lapeng goba se gona seo se mo dirago gore a le katoge. Gomme seo se tsebja ke mosadi wa lapa leo. Ke sephiri seo monna yoo a tsenago a swanetšego a se nyakišiše ge eba hlogo ya gagwe e re tswee! Kanegelongkopanatseka ye, polelo yeo e lebišitše pele go Vincent (moanegwathuši le mohlohleletši) gomme la bobedi e lebišitše go Tumo (molwantšhwa). Go itswalanya le Tumo go lebane le semelo sa gagwe. Semelo seo se tla hlalošwa ge go lekolwa lenaneotlhophangwalwa ka morago.

5.3 Moko wa ditaba

Moko wa ditaba ke tabakgolo (molaetša) yeo e lego kokwane yeo e laolago thulaganyo ya ditaba gore e be sengwalo. Moko wa ditaba wa kanegelokopanatseka ye o lebane le sephiri bjalo ka kanegelo ya botseka. Sephiri seo se tšweletšwa ke thulano ya Vincent le Shadi gotee le Tumo. Taba ye e diragetšego ge Vincent a bolaya monna wa Shadi e bile sephiri sa Shadi le Vincent go fihlela ge Vincent a ehwa (a bolawa ke Tumo). Ke fela Shadi a tsebago gore ke ka lebaka la eng a dirile gore Vincent a bolaye monna wa gagwe. Gape, ke yena Shadi a tsebago gore ke eng seo a se boletšego le Tumo seo se dirilego gore Tumo a dumele go bolaya Vincent. Ka fao moko wa ditaba o lebane thwii! le thaetlele ya kanegelokopanatseka ye: **Ntlo ya monna yo mongwe.** Taba yeo ke sephiri. Ditaba tšeo di diragalago kanegelongkopana ye ka nnete ke tša sephiri gomme sephiri seo go na le motho o tee yoo a se tsebago. Motho yo ke Shadi. Sephiri se ke seo monna mang kapa mang yoo a tla ipotšago gore o ya go dula le Shadi a swanetšego gore a se fatišiše pele, ka gore ge a ka se dire bjalo, gona a tsebe gore ka moo ga Shadi a yago, boroko a ka se bo bone.

Ge ditaba di fihlile fa di re go hlokomelwe lenaneotlhophangwalwa (moakanyetšo) ("design").

5.4 Lenaneotlhophangwalwa (moakanyetšo) ("design")

Ge go be go hlalošwa lenaneotlhophangwalwa go boletšwe meholo ya lona le taba ya gore le lebane le molwantšhwa yoo babadi ba itswalanyago le yena. Go ya ka ditlhalošo tšeo di filwego, lenaneotlhophangwalwa la molwantšhwa wa kanegelotseka e lego letseka, le re molwantšhwa yoo ke motho:

- * Yo bohlale.
- * Wa go hloka bofokodi.
- * Wa go se kokobetšwe.

Lebopa ga se a šomiše molwantšwa wa letseka ge a ngwala **Ntlo ya monna yo mongwe**. Ka gona lenaneotlhophangwalwa la kanegelokopanatseka yeo le na le dikokwane tše di latelago:

- * Molwantšwa ke motho wa ka mehla.
- * O na le bofokodi.
- * O ya fase.

Le ge dikokwane tša lenaneotlhophangwalwa le le fapana le leo la mehleng, ge go yo lekolwa semelo sa molwantšhwa go yo latelwa lona ka ge e le lona le tšwelelago kanegelongkopanatseka ye gomme le e dira gore e fapane le mehuta ye mengwe ya dikanegelotseka.

5.5 Tirišo ya dikokwane tša thulaganyo

5.5.1 Kalotaba

Tlhalošong ya lereo leo ka mo godimo go laeditšwe gore kalotaba e na le dielemente tše nne e lego baanegwa, ditiragalo, nako le felo. Dielemente tšeo le tšona di hlalošitšwe ka botlalo. Lebakeng le, go yo lebantšhwa dielemente tšeo le **Ntlo ya monna yo mongwe**. Go yo thongwa ka baanegwa.

5.5.1.1 * Baanegwa

Ge go lekolwa semelo sa molwantšhwa le molwantšhi go yo latelwa lenaneotlhopangwalwa leo le lebanego le yo mongwe le yo mongwe wa baanegwathwadi ba. Gomme sona semelo seo se yo lekolwa go ya ka diphapantšho tša mehuta ye mebedi:

- * Diphapantšhotshwanelo.
- * Diphapantšhotlaleletšo.

Ge go lekolwa semelo seo go ya ka diphapantšho tšeo go yo hlokomelwa dikokwane tše pedi tšeo tša mathomo tša lenaneotlhopangwalwa fela ka ge di lebane le kalotaba le tšwetšopele, mola tše pedi tša mafelelo di lebane le sehloa le tlemollahuto.

Go ya ka Lekganyane (1997:64) diphapantšhotlaleletšo di hlaloša ka go široga: ka gobane ga di nepiše dikokwane tše di itšego tša lenaneotlhopangwalwa la sengwalo gabotse. Gomme go ka tlaleletšwa ka gore tšona gabotse di lebane le go itswalanya goba go se itswalanye ga mmadi le molwantšwa goba molwantšhi.

Tshepedišo ya tlhalošo ya semelo sa molwantšhwa le molwantšhi e yo latela lenaneo le:

- * Tlhalošo ya mongwadi.
- * Polelo le ditiro tša moanegwa.
- * Tšeo baanegwa ba bangwe ba di bolelago ka yena.
- * Tšeo di bolelwago ke leina la gagwe (moanegwa)

Go ya go thongwa ka molwantšhwa.

*** Molwantšhwa : Tumo**

Lenaneotlhophangwalwa la rena le re molwantšhwa ke motho:

- Wa ka mehla
- Wa bofokodi

Go yo tsopolwa mehlala e se mekae go tiiša seo se bolelwago ke lenaneo le:

- Tumo ke motho wa ka mehla
- **Tlhalošo ya mongwadi**

(i) Diphapantšhotshwanelo

Polelo ya mongwadi e utolla gore Tumo ke motho wa mehleng ka gobane mola batho ba tsena ka mabenkeleng go reka tšeo ba di nyakago, yena o di lebelela ka mafastere a no di duma fela. Go tiiša se mongwadi o re:

... ya ba mogwera wa rena Tumo o eme mo kgauswi o lebeletše dithoto lefastereng a duma tšeo mahlo a di fihlelelago, fela tšhelete ya gagwe yona e sa di batamele. ... Tumo o rile mola mahlo a gagwe a sa tseparetše tše dibotse tše a di bonago lefastereng, ebile a itsheba le pelo gore tšeo mahlo a di bonago tše dingwe tša tšona o tla ba a hwa a sa di kgoma le ka seatla, gwa tšwelela Shadi. (Letl.30).

Mongwadi o tšwela pele go bontšha go ba motho wa mehleng ga Tumo, o re:

Mola ba le dijong Tumo o ile a utollela Shadi gore yena mo lefaseng o ikemišeditše go šoma gore le yena a tle a be le taxi ye e rego yena wee! e sego ya monna yo mongwe. (Letl.30)

Lebopa o hlaloša Tumo go ba motho wa ka mehla ka gona gore o be a reka fela tšeo potla ya gagwe e bego e di fihlelela. Le mošomo o be a šoma go otlela taxi yeo ebile le go ba ya gagwe e bego e se ya gagwe e le ya motho yo mongwe.

(ii) Diphapantšhotlaleletšo

* Tumo o iteilwe ka thetho

Ge Tumo a dutše le Shadi ka ntlong ya Shadi ba iketlile, ba kwa sefatanaga sa Vincent se ema ka ntle. Ka gona gore o be a iteilwe ka thetho, Shadi o mo laela gore a itire yena (Shadi) ka go apara diaparo tša gagwe le go tsena ka malaong. Mongwadi o re:

Ka pejana Tumo o ile a apara diaparo tša go robala tša Shadi a tsena malaong. Shadi o ile a fa Tumo sebolai mola le yena a ile a khuta ka morago ga dithoto tša gona ka fao ntlong ya go robala. (Letl.44).

Ke fela motho wa lešilo yo a tlaeditšwego, yo a ka dirago ditiro tšeo Tumo a bego a di dirišwa ke Shadi. O apešwa diroko, o rwešwa ditukwana, o fiwa sebolai, mola yena Shadi a sa dire eng kapa eng ya bošilo. Ka gona re kwela Tumo bohloko gomme re itswalanya le yena.

* Tumo ke sehebehebe (setlaela)

Morago ga go bolaya Vincent le go itemogela gore o ka re Shadi o hwile le yena, ka botlaela bjoo bja gagwe Tumo ga a tšwe ka moo ntlong ya batho a tšhaba. Aowa! ke gona thobela a iketlago ka go dira tšeo a nyakago go di dira. Mongwadi o re:

Mohlomongwe ge nkabe a tšwe a sa apere diaparo tša go robala tša Shadi o be a tla be a phakišitše a thibetše mathata a mantši. O ile a hlapa sefahlego seo se tletšego madi, a apara diaparo tša gagwe a lebantšha mojako a tšwa. (Letl.45).

Go senya nako fao go laetša botlaela bja Tumo ka gore ga a kgone go bona le ge a le kotsing. O kweša babadi bohloko gomme ba itswalanya le yena.

- Polelo le ditiro tša molwantšhwa : Tumo

(i) Diphapantšhotshwanelo

Polelo ya Tumo ge a bolela le Shadi mola ba le dijong tša mantšiboa hoteleng ya toropong e laetša gore Tumo ke motho wa mehleng. Ka ge a be a etšwa lapeng la go hlaka, o be a ikemišeditše go dira se sengwe le se sengwe gore a tšwe bohloking. Go tiiša polelo yeo Tumo o re go Shadi:

"Ge ke ilale ke ikemišeditše go phumola bohloki ka moka bjo bo ilego bja ba gona ka gešo," a realo Tumo a laetša maikemišetšo. (Letl.39)

Se se laetša gore Tumo ke motho wa mehleng ka gore ge go be go se bjalo o be a ka se šome ka thata ka ge a tla be a sa hloke selo gomme maikemišetšo a go ba le sa gagwe bophelong a se gona.

Go tšwela pele go bontšha gore e be e le motho wa mehleng, go bonwa Tumo a sepela ka toropong a eta a duma dithoto tša beng ba tšona ka mafastere mola taxi ya gagwe e sa lokišwa karatšheng. Ge a be a na le sa gagwe, o be a tla re ge taxi ye nngwe e ile go lokišwa, a tšea ye nngwe a tsena tseleng a theogela. Bjale ka gore ke motho wa mehleng, o emetše yona yeo gore a tle a thegele.

(ii) Diphapantšhotlaleletšo

- Tumo ke motho wa go šoma ka maatla

Bjalo ka mootledi wa go ba le maikemišetšo Tumo ga a na nako ya go khutša. Moo a bonago o ka re go a šomega, o theogela gore se se kgaogago se kgaoge. Ge Shadi a romela molaetša wa gore Tumo a tle go mmona, ke ge Tumo a ile Gauteng. Ge a fihla Polokwane a hwetša molaetša wa gore Shadi kua Seshego o a mo nyaka, taba yeo e ile ya se mo tsefele le gatee. Ke ka moo re kwago Tumo a re go Shadi:

Ke be ke gopotše go boela Johannesburg gobane go na le batho ba bantši lehono kua Park Station. (Letl.38)

Se se laetša gore Tumo o šoma ka maatla ka mehla gore a tle a fihlelele dinepo tša gagwe. Ka gona o kgahla babadi ba itswalanya le yena.

- Tumo ga a na ponelopele

Lebopa o hlaloša ka fao Tumo a bilego le go ditelega ka gona morago ga go bolaya Vincent le go itemogela gore Shadi o ka re o hwile. Seo ke taetšo ya gore Tumo o be a se na ponelopele ya gore ge a ka humanwa ka fao ntlong ya batho ba bangwe go tla ba molaleng gore ke yena mmolai. Ge a be a na le gona go bonela pele a ka be a ile a tšwa ka pele ka moo a ka kgonago ka fao. Re re le ge e le ka lefastere gore a se bonwe a etšwa ka moo go hlolegilego mathata. Bjale ka bomadimabe tšeo ga di gona mogopolong wa gagwe. Gomme ge a humanwa ka fao a swarwa rena babadi re mo kwela bohloko re itswalanya le yena.

- Tšeo batho ba bangwe ba di bolelago ka yena : Tumo

(i) Phapantšhotshwanelo

Polelo ya Shadi ge a memela Tumo dijong tša mantšiboa mola hoteleng ya toropong, e laetša gore Tumo ke motho wa mehleng. Shadi o re go Tumo:

... Ge e sa le o nkiša teyeng kua Tshwane mohlang wola o nthuša ke bona ke swanetše go go iša dijong tša mantšiboa.
(Letl.39).

Polelo ye e šupa gore Tumo o be a se na tšhelete ka gobane ge a be a na le tšhelete a ka be a ile a iša Shadi hoteleng go mo rekela dijo tša maemo e sego teye le gona ka khefing. Polelo yeo ke ya kgegeo e fela e bontšha go hloka tšhelete ga Tumo ka ge e le motho wa ka mehla.

(ii) Diphapantšhotlaleletšo

* Tumo ga a ratwe ke Pheladi

Go se ratwe ga gagwe go tšwelela mohla Pheladi a etetše Shadi. Yena Pheladi o botšišitše Shadi gore na e ka ba ke nnete seo a se bonago mabapi le taxi ye e felago e iponatša mo kgauswi le yena. Ka ntle ga gore Pheladi o be a kgalela Shadi go tšea kgang le monna a gagwe ge a dira diphoso, Pheladi o be a bona Tumo e le motho wa maemo a fase kudu go ka ratana le mogwera wa gagwe wa maemo, Shadi. Go ba mootledi wa taxi ga Tumo go ile gwa dira gore Pheladi a mo tšeele fase. Se se kweša babadi bohloko gomme ba itswalanya le Tumo.

Go bonwe diphapantšho tša molwantšhwa ge e le motho wa ka mehla. Bjale go latela diphapantšho tša molwantšhwa ge e le motho wa bofokodi. Go yo tsopolwa mehlala.

*** Molwantšhwa (Tumo) ke motho wa bofokodi**

Bofokodi bjo bogolo bja Tumo ke go hloka bohlale le go fekaetšwa ke ntepa.

- Tlhalošo ya mongwadi

Go se be bohlale ga Tumo go tla lemogwa ka ge a ile a palelwa ke dithuto tša borutiši gabedi. Go palelwa gabedi mo ke sešupo sa go se hlalefe ga Tumo. Go tiiša se mongwadi o re:

Ka mošomo o otlela taxi. O ile a phetha dithuto tša marematlou a ba a ya mola Setotolwane go hlodimela dithuto tša borutiši. Gona fao o ile a palelwa gabedi moo ba mo kgopetšego gore a široge a neele ba bangwe sebaka sa go ithuta. (Letl.31).

Go tlaleletša go se hlalefe fao le gona go itiwa ka thetho, go bonwa Tumo a ahlame a sa tsebe pele le morago ge Shadi a mo kgopela gore ba dule mmogo ka gore a nyaka go hlala Vincent ka ge ba se sa ratana. Mongwadi o re:

Mola Tumo a hloka maiphetoledi a sa tshepe se a se kwago Shadi a mo fetolela potšišo yeo. (Letl.42).

Ge a lebane le kahlolo Tumo ka gona go tlaela le go iphora ka gore Shadi o a mo rata, o sa fela a hutša gore go na le se sengwe se sekaone se a ka se hwetšago go tšwa thokong ya Shadi. Mongwadi o re:

Tumo o ile a kwa a imologa gore o tla bona Shadi, le gona Shadi a ka fa seka sa gore Tumo ga a ba a leka go mmolaya. (Letl.46).

Dipolelo le tlhalošo tše tša mongwadi ka moka di laetša bofokodi bja Tumo.

- Polelo le ditiro tša molwantšhwa

Ge Shadi a mo phelea ka leleme a mmontšha ka moo a ratago go bona ba dutše mmogo ba iketlile le go ipshina, le go botša Tumo gore dikgwebo ke tša gagwe (yena Shadi), Tumo o bontšha bofokodi ka gore ga a kgone go ngangabala ka go gana go dira seo a bonago e le phošo. O fo re:

Ga ke tsebe gore ke reng ka ditaba tše o mpotšago o a tseba ...

(Letl.42).

Se se bontšha go hloka maikarabelo le go se nagane. O fekeetšwa ke Shadi ka polelo. Ke ka fao go bonwago a dirišwa le dilo tša botlaela tša gore a fetše a apere diaparo tša Shadi tša go robala a bile a rwele le tukwana hlogong. Ge Shadi a mo fa sebolai gore a bolaye Vincent le gona ga a gane o a se amogela. Tše ke mehlala ye e bontšhago bofokodi bja molwantšhwa.

- Seo baanegwa ba bangwe ba se bolelago ka yena

* Tumo ga a šetše (hlokomele)

Ditaba tše Tumo a di kwelego ge a le kgolegong morago ga go otlwa ka kotlo ya bophelo ka moka a le fao, di laetša gore ga se nke a nyaka go tseba Shadi ka botlalo pele a tsena mathateng. Le tše Shadi a bego a fela a di bolela, di be di sa mo tsene monaganong. Ge go be go se bjalo a ka be a ile a longwa ke se sengwe dipolelong tša Shadi. Kudu polelo ya gore dikgwebo tše ga se tša gagwe le Vincent eupša ke tša gagwe a nnoši. Polelo ya maphodisa ya gore Vincent le yena o bolaila monna wa Shadi gomme seo Tumo a mo dirilego ke seo a se dirilego monna wa Shadi, e laetša gore Tumo ga se nke a dula fase a nyakišiša ka bophelo bja Shadi bja kua moragonyana.



Ge a be a ile a dira bjalo, a ka be a ile a katoga Shadi le morago a sa pekwe. Bjale ka gona go se šetše moo, o wetše mathateng. Ke bofokodi bja go hloka šedi bjoo bo mo lahletšego mathateng. Le ge go le bjalo, ka baka la go ba motho wa mehleng ga gagwe le botho bja gagwe, ge a otlwa ka ge a dirišitšwe tša go se loke, babadi ba mo kwela bohloko, ba a mo lebalela, ba itswalanya le yena ka ge bohloki le go se tsebe e le tšona tše di mo dirišitšego tšeo tša go se loke.

*** Molwantšhi : Shadi**

Semelo sa molwantšhwa se lekotšwe. Bjale go ya go lekolwa sa molwantšhi ka go hlokomedišiša dintlha tša go se swane le tša molwantšhwa go lebeletšwe tlhalošo ya mongwadi, polelo le ditiro tša molwantšhi le seo baanegwa ba bangwe ba se bolelago ka yena. Kanegelongkopanatseka ye molwantšhi ke motho:

* Wa maemo

* Wa bofokodi

Ge go yo lekolwa semelo sa molwantšhi mmadi o swanetše a hlokomele tše di latelago mabapi le Shadi. Mongwadi o šomišitše Shadi bjalo ka molwantšhi. Gomme bjalo ka moanegwa wa kanegelotseka, mo mathomong mongwadi o utile lehlakore le lengwe la semelo sa Shadi e lego la go se loke. Lebaka la mathomo leo le dirago se ke gore Shadi bjalo ka moanegwa wa kanegelotseka o lebane le sephiri. Ka gona mongwadi o phuthela lehlakore leo ka lehlakore la go loka gore re se ke ra nyatša Shadi pele ga ge sephiri se utologa; eupša re mo kwele bohloko godimo ga ditiro tšeo a di dirwago ke Vincent. Ge mongwadi a ka utolla gore Shadi o fetiša Vincent ka go se loke mo mathomong, gona tlhalošo yeo e tlo utolla sephiri gomme maatlakgogedi a kanegelokopana yeo a tla napa a felela gona fao. Ntlha ya bobedi mabapi le semelo sa Shadi (molwantšhi) ke gore mongwadi ge mo mafelelong a re utollela sephiri re a makala fela ga re makale ka gore Shadi o šetše a kile a

laetša go ka ba le gona go se loke kua morago ka ditiro le dipolelo tša gagwe. Seo mongwadi a se dirago mo mafelelong ke go tiiša go se loke moo a bego a go khutišeditše babadi. Go tloga mathomong babadi ga ba nyatše Shadi, eupša ba belaela gore Shadi o na le mokgwa.

* **Tlhalošo ya mongwadi**

* Molwantšhi (Shadi) ke motho wa maemo.

(i) Diphapantšhotshwanelo

Lebopa o tšweleditše Shadi e le motho wa maemo ka ge a sa ipalele. Ge a hlaloša seo o re:

... yo Shadi o be a ile go reka direkarekane ka toropong gobane e be e se motho wa go ipalela. Shadi o ile a nanankela a swanelwa ... a nyarela ka lebenkeleng la go rekiša dipalamonwana tša theko ya godimo tšeo di swanelago batho ba go swana le yena. (Letl.30)

Ge nkabe e se motho wa maemo o be a ka se tsene ka fao lebenkeleng leo eupša o be a tla bogela dithoto tšeo ka lefastere bjalo ka Tumo wa mehleng. Gape go tiiša go ba le maemo moo ga gagwe Shadi o sepela ka sefatanaga sa mabaibai sa Sejeremane.

(ii) Diphapantšhotlaleletšo

* Shadi ke motho yo mobotse

Mongwadi o tšweleditše Shadi e le mosadi wa maemo yo mobotse wa go ronana le mengwaga ya gagwe. Ge a hlaloša botse bja gagwe o thoma ka gore:

... gwa tšwelela Shadi. Yena o tšweletše a tsatsanka a sa re o kgahla motho yo mongwe, a etšwa ka lebenkeleng. Ge Tumo a re mahlo gadi a bona Shadi. Moisa' thobela ya ba ge e sa le a swarelela seledu o ka re o rile uwe ka boroko, anthe ga se boroko ke go šala a maketše. (Letl.30).

Se se šupa gore Shadi o be a le botse wa go makatša le ge e be e šetše e le mosadi wa lapa, mmagobana bao ba tsenago dikolong tše di phagamego. Mongwadi o tiiša se ka gore:

Shadi ke mosadi wa mengwaga ye e ka lekanago 37, fela ba bantši ba be ba sa kgolwe ge go utollwa mengwaga ya gagwe. (Letl.32).

Ka moo a bego a itshwara botse ka gona go dira gore babadi ba mo rate le ge a be a dira dilo tša go se tsebalege.

- Polelo le ditiro tša molwantšhi (Shadi)

* Shadi ke mofefa

Bofefa bja Shadi bo laetšwa ke polelo ya gagwe ge Tumo a gana go leta moo ga gagwe go fihla mabenkele a tswalelwa mohlang wola a rometše Tumo molaetša wa gore a tle a mmone ge a goroga go tšwa Gauteng. Shadi o re:

Monna wa ka ga a gona, wena tsentšha sefatanaga sa gago ka kua gae ke etla. (Letl.38).

Polelo ye e laetša gabotse gore Shadi ga a na mekgwa. Ga a tsebalege. O tšwela pele o re:

Tumo, nna ga ke kgotsofale le go ipshina ka lerato la rena ... ke be ke kgopela gore nna le wena re dule mmogo. Ke nyaka go hlala Vincent ka gore gabotsebotse ga re sa ratana. (Letl.41-42).

Polelo yeo e nyaka go homotša mmadi. Ge go gopolwa ka mašula ao Vincent a a dirago Shadi, seo Shadi a se bolelago mo go bonala e le taba ye botse ka ge a sokologa a tlogela go raloka ka Tumo a dira go loka. Ka gona mmadi o lebala ka bofefa bja Shadi, o itswalanya le yena.

- Seo baanegwa ba bangwe ba se bolelago ka yena (Shadi)

* Shadi ke motho wa mathaithai

Go kgakala gore bjalo ka ge a tlwaetše go diriša ditšhelete tša gagwe go phethagatša merero ya gagwe ye mebe, polelo yeo ya boramelao ba gagwe ka moo kgorong ya tsheko ke ya bofora. Boramelao ba gagwe ba rile Shadi a ka se kgone go ithatharatha ka ge a šarakane bjoko, gomme ba be ba tšwela pele gape ba ntšha le mangwalo a dingaka godimo ga taba yeo.

Ge rena babadi re fihlile mo mafelelong a kanegelokopana yeo, ga re dumelelane le dipolelo tšeo tša boramelao. Re bona gore ke mathaithai fela. Se e lego nnete ke se se boletšwego ke maphodisa a kgolegong ge ba bolela gore Shadi o dirile gore Vincent a bolaye monna wa gagwe wa pele gomme bobedi ba timatimetša mehlala; le gore seo Tumo a se dirilego Vincent se swana le seo yena Vincent a se dirilego monna wa Shadi wa pele. Shadi o na le mathaithai a go se latišišege. Ka fao o gonontšha babadi.

* **Molwantšhi (Shadi) o na le bofokodi**

- Shadi o rata tšhelete

Bofokodi bjo bogolo bja Shadi ke go rata tšhelete. Mo go Shadi se segolo ke tšhelete pele gomme motho morago. Ke ka lebaka leo a sa nyakego go arogana le yona ka tsela yeo a se e kwešišego. Ge Vincent a tšea tšhelete a kitima le makgarebe ka mo ntle, seo se dira gore Shadi a befelwe gomme pelo ya gagwe e gwagwalale a re sephiri seo sa gagwe le Vincent se tla tsebja ke bona fela. O phetha ka gore Vincent o tla swanelwa ke go tlošwa tšatšing. Se se dira gore mmadi a se kwele Shadi bohloko kua mafelelong le ge e le gona go itswalanya le yena.

* Shadi o na le mona.

Ge Shadi a seno lemoga gore Vincent o a ratana gomme o tšea tšhelete o eja le motho yoo a sa mo tsebeo, o ba le mona, o nyaka go tseba gore ditšhelete tša gagwe di felela kae. O re go Pheladi:

Ke nyaka gore o nthuše go nyakišiša motho yoo a ratanago le Vincent. Gabotsebotse ke nyaka go tseba mesepelo ya monna wa ka. (Let.34).

Taba ye ke bofokodi. Motho ga a swanela go ba le mona moo a ka bago a nyaka gore yo mongwe a lote monna wa gagwe mehlala. Ge a ka humana a ratana le yena yoo a mo romago gona o tla reng? A se lle gobane e tla be e le nakana ya mokhura yeo a tlogo be a e lletše. Ka gona re ka se itswalanye le yena.

* Shadi o na le pelompe

Morago ga go lemoga gore ga go na seo a ka se dirago ka ge Vincent a mo feta ka maatla, o ikana gore o tla loga leano. O re:

Nna Shadi ka hlwa ke kobakobišwa ke monna! Ke re e ka se direge ... (Letl.37).

Seo ke bofokodi bja go se amogele gore monna ke hlogo ya lapa. Monna wa gagwe o no be a itshwenyetšwa ke gona go rata thetho. Ga se nke a re o a hlala. Aowa! E fo ba yena Shadi ka go ba le pelo ye mpe a ipotšago gore o a tlaišwa gomme o tla ipheteletša.

Go tšwela pele go bontšha bopelompe bjoo bja gagwe go bonwa mola Tumo a le ka kgolegong gomme a nyaka thušo ya gagwe ka pelo ka moka, Shadi a itira lehlanya. O ikgakantšha fela gore a se tlo tsena bothateng le yena. O rile go botšišwa potšišo ya ge eba o tseba mosekišwa (Tumo), a ikgakantšha. Go bonwa mafelelong a lebelela Tumo, a fetoša sefahlego a swarelela ramelao wa gagwe o ka re go na le seo se mo tšhošago, a hlaba mokgoši. Tšeo ka moka Shadi o be a di dira ka lebaka la pelompe le go tseba gore ge a ka dira bjalo, Tumo o tla ahlolwa gabohloko. Seo se dira gore Tumo a se lokollwe go tla go utolla sephiri seo ba se rerilego. Mmadi o kwela Tumo bohloko, o itswalanya le yena gomme ga a makale ge a lemoga gore bobbe ka moka ke bja Shadi, Tumo e fo ba kwanyana ya Modimo.

- Bohlokwa bja tirišo ya maina a baanegwa

Ga se gore maina a baanegwa ka mehla a lebane le dimelo tša bona. Aowa, go na le maina ao mongwadi mo go kanegelokopanatseka ye a a dirišitšego, ao a lebanego le dimelo tša baanegwa, le ao a sa lebanago le tšona, ao e lego maina fela. Ka fao, go yo hlokomelwa leina leo le lebanego le semelo sa moanegwa gona mo go kanegelokopanatseka yeo ya **Ntlo ya monna yo mongwe**. Moanegwa yoo ke **Tumo**. Ge e le maina a Sekgowa le a mangwe ao a tšwelelago mo go kanegelokopanatseka ye, ga a bontšhe dimelo tša baanegwa ka ge e no ba maina fela. Ke gore ga a na seo a se nepišago. Maina ao a ka fo reelelwa mang kapa mang; wa go loka goba wa go se loke. Bjale, go yo hlokomedišišwa leina leo, **Tumo**, ka ge e le lona le lebanego le semelo sa moanegwa.

Tumo : Moanegwathwadi (molwantšhwa)

Leina leo la Tumo le tšwa go lentšu le, 'go duma', e sego go, 'go tuma'. Ka gona Lebopa o dirišitše leina le la Tumo ka go nyaka go nepiša taba ye nngwe. Taba yeo e lebane le mekgwa; ditiro le semelo sa Tumo. Sepedi se re : **Leinalebe seromo**. Ka go duma moo ga gagwe, go bonwa se sengwe seo se amanago le leina leo. Nyakišišo e utolotše gore Tumo o duma:

* **Dilo tše botse**. Tumo o duma dithoto tše botse tšeo a etago a di bona ka toropong goba a kopana natšo mo bophelong. Lebopa o re:

... Tumo o eme mo kgauswi o lebeletše dithoto lefastereng a duma tšeo mahlo a di fihlelelago, fela tšhelete ya gagwe yona e sa di batamele. (Letl. 30).

le

Mola ba le dijong Tumo o ile a utollela Shadi gore yena mo lefaseng o ikemišeditše go šoma gore le yena a tle a be le taxi ye e rego yena wee! e sego ya monna yo mongwe. (Letl.39).

* **Basadi ba banna ba bangwe**. Mohlang Tumo a thušitše Shadi kua Tshwane, Shadi o ile a mo leboga gamakgolokgolo. Efela le ge motho wa batho (Shadi) a be a dira bjalo, Lebopa o re:

Tumo le go theeletša o be a sa theeletša ka ge a be a tagilwe ke sefahlego le lentšu la mosadi yoo. (Letl.37).

Go feta fao, mohlang Shadi a mo memile gore a tle a mo etele, Tumo le ge a be a tseba gore Shadi o na le monna, ga se a gane go tsena le go dula ka ntlong ya Vincent. Go tiiša seo, Lebopa o re:

Mogopolo wona o na le wona ka gore ke fa o a lealea ka mahlo. O sa tšhošitšwe ke gore ga a kwešiše gore Shadi, mosadi wa monna yo mongwe ebile e le yo mogolo go yena Tumo, o mmileditše ka motseng wa gagwe ... O tsebela pelong gore o rata Shadi le ge a mo feta ka mengwaga ye mmalwa. (Letl.39).

Ditsopolo tšeo di tiiša go duma moo go lebanego le leina leo la Tumo. Gomme mekgwa ye ya Tumo e sepelelana le leina le semelo sa gagwe seo se rego ke motho wa mehleng - ke ka fao a dumago dilo tše botse - ebile o na le bofokodi - ke ka fao a nogo duma Shadi le ge a tseba gore ke yo mogolo go yena ebile o nyetšwe. Semelo seo se dira gore leina leo le nyalelane le moko wa ditaba, **sephiri**. Go duma moo go tswalela Tumo mogopolo le mahlo. O fetoga sephiri.

Go ka akaretšwa ka gore molwantšhi o fapana le molwantšhwa ka gore yena o lebane le mahlakore a mabedi, e lego go loka mo mathomong le go se loke mafelelong; mola molwantšhwa a lebane le go loka go tloga mathomong go fihla mafelelong. Ka mehla molwantšhwa o nyaka go bona dilo di sepela ka tshwanelo; mola molwantšhi a rata go bona di sepela ka go latela thato le kgopolo ya gagwe. Go rumilwe ka bohlokwa bja tirišo ya leina la molwantšhwa ge le lebane le semelo sa gagwe.

Bjale go tlo lekolwa elemente ya bobedi e lego ditiragalo.

5.5.1.2 Ditiragalo tša kalotaba

Kgopolo ye e šetše e hlalošitšwe gore ge ditiragalo di lebane le thulaganyo di fiwa mošomo; le gore ditiragalo tša thulaganyo di swantšha mahlakore a mabedi a bophelo, e lego:

- * La go loka.
- * La go se loke.

Lehlakore la go loka gantši le lebane le ditiro tša molwantšhwa, mola la go se loke le lebane le ditiro tša molwantšhi.

Bjale go yo lekolwa ditiragalo tša kalotaba ya **Ntlo ya monna yo mongwe.**

Go tla lemogwa gore tiragalo ye bohlokwa karolong ye ya kalotaba ke **thulano**, ka gobane ke mo maatlakgogedi a thomago gona. Thulano ye go bolelwago ka yona mo ke thulano gare ga go loka le go se loke. Go loka go lebane le Tumo, mola go se loke go lebane le Shadi. Go thwe Tumo o lebane le go loka ka gore o dira dilo tša go loka: O a šoma, o otlela taxi gomme o nyaka go bona ka le lengwe la matsatši a na le sa gagwe. Ge a bona batho ba bangwe ba le mathateng o ba thuša ka fao a ka kgonago. Mohlala, letšatšing leo Shadi a bego a ile toropong ya Tshwane go yo reka direkarekane, o ile a phamolwa sekhwama se rwele R700, ke mošemane tsoko. Ge a le tlalelong a hlaba mokgoši wa thušang! Tumo e bile yena wa go swara lehodu leo pele le ka ya kgole le go dira mathaitshai. Seo ke taetšo ya go loka ga Tumo ka gore o be a thuša Shadi le go mo tseba a sa mo tsebe.

Ge e le Shadi o lebane le go se loke ka gore go lemogwa mo mafelelong gore o ile a šomiša Vincent go bolaya monna wa gagwe. Gape, go tloga tšatšing leo a tsebanego le Tumo ka lona, o ile a ikgweranya le Tumo ka maikemišetšo le go mo šomiša go phethagatša ditiro tša gagwe tše mpe.

Ka fao, tiragalo ya kopano ya Tumo le Shadi kua Tshwane e tšweletša thulano gare ga go loka le go se loke. Fela go kopana mo ke tiragalo ya bobedi ye e bolelwago moo: Tiragalo ya pele ke ge Tumo a bona Shadi kua Polokwane. Tiragalo ya bobedi ga se go bona Shadi fela; eupša ke go mmona le go thoma go tsebana ba le gona moo Tshwane. Seo se napile se re go mmadi, felo fa go na le **poeletšo** ya tiragalo ya **go bona**.

5.5.1.3 Tlhalošo le tirišo ya dithekniki tša kalotaba

Poeletšo

Poeletšo ke tsela yeo mongwadi a ratago go gatelela maikutlo a gagwe ka gona. Ke taba goba tiragalo yeo mongwadi a e phegelelago mo sengwalong sa gagwe gore a tsenelele kgopolong ya mmadi. Serudu (1989:40) ge a hlaloša poeletšo o re:

Ke poeletšo ya lefoko, lentšu goba mothalotheto; gomme e bonala kudu mo thetong le ge bangwadi ba bangwe ba e diriša mehuteng ye mengwe bjalo ka dipadi.

Ge e le Kruger (1988:135) yena o hlatholla kgopolo yeo ka gore:

This occurs when a word or word group is related in exactly the same place as in its preceding line.

Gomme Yelland le ba bangwe (1983:154) bona ba ruma tlhalošo ya kgopolo yeo ka gore:

(Is) the repeat of words, phrases or sounds in prose or poetry ... is often consciously used by a writer to add emphasis or force to the language or to achieve some other desired effect.

- Poeletšo ya tiragalo

Thekniki ye Lebopa o e šomiša go gatelela maikutlo a gagwe mabapi le moko wa ditaba e lego sephiri: **Leina la mogobošwa ke sephiri.** Lebakeng le ga re tsebe gore mogobošwa ke mang. Go boeletšwa ga go bonana fao, gabotse ke go gatelela go nepiša thulano. Ka gore ge go bapetšwa ditiragalo tša kalotaba le tša diteng, go lemogwa gore Lebopa o šuthišitše ditiragalo tše

dingwe mo mathomong a kanegelokopanatseka yeo. Tšona o di tlošitše mo mathomong o di šuthišeditše ka kua mafelelong a kanegelokopanatseka yeo ka mabaka a a itšego, go fihlela seo Yelland a rego ke "desired effect". Sona seo a nyakago go se fihlelela yena Lebopa, ke **sephiri** seo. Gomme thekniki yeo a e šomišitšego ke **tšhutišo**.

- **Tšhutišo ya tiragalo**

Go šutiša ke go tloša selo felo go gongwe wa se iša go gongwe, ka mabaka a a itšego. Mohlala: Go ka tlošwa molwetši legaeng la gagwe a išwa legaeng la motho yo mongwe ka nepo ya go mo gatoša ditao. Go bjalo le mo go dingwalo. Mongwadi a ka tšea tiragalo ye e itšego ya diteng, a e tloša fao e swanetšego go ba gona a e šutišetša karolong ye e itšego ya ditiragalo tšeo tša diteng ka nepo ye e itšego. Seo se šupa gore ge mmadi a bala sengwalo seo a fihla mo mafelelong, ke gona a thoma go lemoga gore gabotse tiragalo ya go ema e rile ge e lebane le thulaganyo ya ditiragalo, ka tshwanelo e swanetše go ba e be e etla pele goba morago ga tiragalo ya go hloma e rile. Ke gona lebakeng le, fao go thomago go bonwa bohlokwa bja tirišo ya **tšhutišo**. Ge re bala kanegelokopanatseka yeo ya **Ntlo ya monna yo mongwe** re hwetša gore thulano yeo ya Tumo le Shadi ge ba kopana kua Tshwane ga e na maatla. Lebaka la gore thulano yeo e se be le maatla ke ka gobane mmadi a na le pelaelo. Pelaelo yeo e tlišwa ke sephiri seo mongwadi a se utetšego mmadi. Mongwadi o tliša le go tšweletša sephiri seo ka go tloša ditiragalo tšeo ka tshwanelo di swanetšego di tšwelele mo mathomong a kanegelokopanatseka yeo, a di šutišetša ka kua mafelelongfelelong a kanegelokopanatseka yeo. Gomme mmadi o kopana le ditiragalo tšeo mola a feleletša go bala kanegelokopanatseka yeo. Ge mo mafelelong a kanegelokopanatseka yeo sephiri seo, e lego **leina la mogobošwa** le utolletwa mmadi gore ke Tumo, mmadi o a makala. O a makala ka gore o tseba Tumo e le motho wa go loka. Makalo yeo ya mafelelo e tiiša gore thulano yeo ya kopano ya Tumo le Shadi e be le maatla. Ka gore, go kopana fao, e be e le ga thulano ya go loka le go se loke. Gomme seo se bontšha gore gabotse ge tiragalo yeo ya go utolla

leina la mogobošwa e ka be e tlišitšwe mo mathomong, gona thulano yeo ya kopano ya bona e ka be e eba le maatla gomme e sa tlogele mmadi a na le dipelaelo. Go se be gona ga ditiragalo tšeo tša mathomothomo mo mathomong a kanegelokopanatseka yeo ka baka la **tšhutišo** yeo, ke gona go dirago gore go se be le thulano yeo e dirago gore mmadi a se be le dipelaelo.

Taba yeo ya gore go na le tšhutišo e bonwa ge go bapetšwa thulaganyo ya ditiragalo le ditiragalo tša diteng. Ke gona moo go lemogwago gore Lebopa o tšere ditiragalo tša mo mathomong, o di beile ka mafelelong. Ka gona tatelano yela ya ditiragalo tša diteng e bonwego kgaolong ya bobedi ya lengwalonyakišišo le, e fapana le tatelano ya nnete ya thulaganyo ya ditiragalo. Ge mmadi a thoma go itemogela se, ke gona thulano yeo ya kopano ya Tumo le Shadi go thwego e lebane le sephiri, e thomago go bonala. **Sephiri** seo ke **leina la mogobošwa** e lego Tumo. Ka fao pelaelo yela ya mmadi e a phumoga. Ka gona nepo ya mongwadi ya go diriša thekniki ye gore mmadi a se tsebe leina la mogobošwa mo mathomong, e tšwela kgakala. Nyepo yela e nyepolotšwe.

Go ka rungwa ka gore **thulano** yeo e hlotšwego ke kopano ya Tumo le Shadi e tliša maatlakgogedi a ditiragalo tša kanegelokopanatseka ye. Gomme go fihlelela go tliša maatlakgogedi mongwadi o dirišitše dithekniki tša **poeletšo** ya tiragalo ya go bona e le go gatelela maikutlo a gagwe mabapi le moko wa ditaba, e lego sephiri: **Leina la mogobošwa ke sephiri**. Katlego yeo e tšwelelago e dirwa ke gore lona lebakeng leo yena mongwadi o dirišitše thekniki ye nngwe gape e lego ya **tšhutišo**. O tšere ditiragalo tša mo mathomong a di šutišetša kua mafelelong a kanegelokopanatseka yeo. Tšhutišo yeo e hlola maatlakgogedi gore mmadi a balele pele le pele. Ge mmadi a fihla mafelelong o lemoga gore sephiri seo mongwadi a dutšego a mo utetše sona, ke gore, leina la mogobošwa ke mang, se a utologa; o a makala. Lebaka ke gore mmadi o sa le a tloga a itswalanya le Tumo yo moo mafelelong a fetogago mogobošwa.

Bjale go tla lekolwa elemente ya tikologo.

5.5.1.4 Tikologo : Ntlo ya monna yo mongwe

* Nako

Ka mo go boletšwego ka gona mo mathomong a kgaolo ye ge go hlalošwa dikgopolo tša dielemente tša kalotaba, nako e na le mahlakore a mabedi, e lego nako ye e itšego le nako ya ditiragalo. Gomme ge nako e fiwa mošomo mo go thulaganyo, e bolela lebaka leo ditiragalo di diregago go lona. Nako ye e itšego ke yeo mongwadi a fogo e bolela e se nago le mathomo le mafelelo. Nako yeo ke yona re yago go bolela ka yona karolong ye, ka ge nako yeo ya ditiragalo go boletšwe ka yona ge go hlalošwa kgopolo ya go diegišwa ga nako/ditaba. Nako yeo e itšego e yo arolwa ka dikarolo tše tharo, e lego ya tshwanelo, ya atmosfere le ya seka.

(a) Nako ya tshwanelo.

Go yo tsopolwa mehlala go tšwa go kanegelokopanatseka ye go fahlela kgopolo ye. Seo se ka lemošwago mmadi ke gore nako le ditiragalo di bjalo ka monwana le lenala; ga di arogane. Ge Lebopa mo mathomong a tšweletša tikologo ya toropong, nako yeo ya tshwanelo e napile e bontšha gore ke **ya sebjalebjale**. Go phelwa sebjalebjale ka ge go iwa goba go rekwa ka ditoropong. Go šomišwa difatanaga go ya gona ka fao. Go šomišwa gape le ditaxi bjalo ka dinamelwa tša go sepetša batho. Ditaxi ke dinamelwa tša matšatši a moragorago fa, moo go se sa šomišwago dipese le ditimela ka bontši. Ka gona seo se hlaloša nako yeo ya tshwanelo e le ya sebjalebjale.

(b) Nako ya atmosfere

Sepedi se re : Bošego ke tau bo re go sa, ra hlolana. Tau ge e ka potla gatee fela, lefase le šala le roromela gomme mororo woo wa tau o šala o bjetše

letšhogo go bohle le tšohle tšeo di o kwelego. Ka gona ge letšatši le dikela gomme lefase le aparelwa ke kobo ye ntsho ya ntshororo ya bošego, boso bjoo bo bjala letšhogo bjalo ka mororo wa tau. Ke ka fao e rego ge bo apogile re hlolanago go bona gore ga bo a metša motho na? Ee! Nakong yeo ya bošego yeo Tumo a bego a tsene ka malaong a Vincent le Shadi a ikhurumeditše ka dikobo a itirile mogatša' Vincent, gomme mmadi le Shadi ba bona Vincent a tsena ka kamoreng a swere *bat* ya go raloka kgwele ye go thwego ke *soft-ball* a lebile gona malaong moo Tumo a ikhurumeditšego, madi a bona a a gatsela. Dipelo tša bona di thoma go betha ka lebelo ka lebaka la letšhogo ge ba lemoga kotsi yeo e lebilego Tumo, gomme yena a sa e bone. Maswafo a bona a kukegela godimo, pelo di nyaka go ema le meoya e nyaka go kgamega ka baka la letšhogo. Ge Vincent a thoma go rothotha Tumo ka *bat* yeo, gomme Shadi a tšwelela ka morago a rwele lekase a nyaka go mmetha ka lona, mmadi o a tšidifala. Kamora yeo e foka moya wa lehu. Go nkgga madi mo gohle. Ka bjako mmadi o bona Vincent a fofa bjalo ka tau yeo e kwešitšwego bohloko a rutha Shadi hlogo ka *bat* yeo a bile a mo šebetša ka go mo hlahlamolla dikgopo tše. Shadi o rapalala fase bjalo ka kota hlogo o ka re ke ya noga e kgatlilwe ka maswika. Gona fao mmadi o tšidifalela pele le pele. Ge ka moragonyana Tumo a kgama Vincent ka thapo ya go bofa digareteni mo molaleng, gona gore mmadi a tswalele mahlo a se bone tiragalo yeo ya bošula ya go tšhoša. Mmadi ga a kgotlelele go bona Vincent a ahlame a swarelela lefeela a feroša mahlo gabedi gararo. Moya wo o fokago fao o tsoša manyami le lehloyo ka gare ga mmadi. Mmadi o hloya bophelo le lefelo gammogo le nako yeo ya bošego e lego bjalo ka tau. Ka fao mongwadi o dira gore nako yeo ya bošego le ditiragalo tšeo di nyalelane le moko wa ditaba e lego sephiri. Bošego ke bjo boso ga go bonale ka gare ga bjona. Ka fao ga go tsebege gore go na le eng ka go bjona, ka gore, ke sephiri.

(c) Nako ya seka

Nako ye e emela, go loka goba go se loke. Go tsopola mohlala mongwadi o re:

E be e le **bošego** ka ntlong ya Vincent. Shadi o be a na le Tumo ge ba ekwa sefatanaga sa Vincent se tsena, ebile go kwala gore o bo tšhetše ka gore o be a sa bo fe sebaka ge a bo hweditše. (Letl.44).

Bošego mo bo emela go se loke. Ke seka sa ditiro tša go se loke. Tsopolong ye go na le ditiro tša mehuta ye mebedi tša go se loke tšeo **bošego** bo fetogago seka sa tšona. Ya mathomo ke go ba gona ga Shadi le Tumo ka moo ntlong. Taba yeo ke ya sekobo kudukudu ka gore, ntle le gore bobedi bjoo bo nyaditše Vincent, e iša seriti sa lapa leo fase. Go bontšha gore lapa leo le ge e le la maemo, bošego go diragala dilo tša go šiiša tša go se loke ka gare ga lona. Ya bobedi ke seemo seo Vincent a tšwelelago a lego sona ge se bapetšwa le nako yeo. Dilo tše pedi tšeo (bošego le botagwa) ge di kopantšhwa, kenywa ya tšona ke: Go se loke (kotsi). Bošego bo emela go se loke, mola botagwa le bjona bo emela go se loke. Ka gona mongwadi o dirišitše nako yeo ya bošego go emela go se loke ka ge e le ka yona nako yeo ya bošego moo Tumo a tlilego go bolaya Vincent.

Ka kakaretšo mongwadi o šomiša nako ya bošego, yeo e lego ya atmosfere go fetoga ya seka sa ditiro tša go se loke. Bošego bo sepelelana le moko wa ditaba wa kanegelokopanatseka ye, e lego sephiri.

* **Felo**

Felo le yona e fiwa modiro ge e lebane le thulaganyo. Mo go kanegelokopanatseka ye, go na le mafelo a mehuta ye mebedi, e lego la tshwanelo le la seka/seswantšho.

(a) **Mafelo a tshwanelo**

Mafelo a tshwanelo ao mongwadi a a dirišitšego ke mafelo a sebjalebja. Ke

mafelo a ditropong le a malokheišeneng. Mongwadi o bolela ka mafelo a bjalo ka:

- Polokwane le Tshwane moo Tumo a bonago Shadi, a be a boa a mmona ba be ba tsebana, sephego e le go gatelela maatlakgogedi ka go bonana moo.

- Seshego le North-Rand moo go dulago Shadi le Tumo ka go latelana.

Nepokgolo ya Lebopa ka go diriša mafelo a ke gore mafelelong mafelo a a fetoge dika tša go emela go se loke moo go sepelelanago le moko wa ditaba: sephiri.

(b) Mafelo a seka/seswantšho

Mafelo a seka ao Lebopa a a dirišitšego mo ke Polokwane le Tshwane. Mafelo a Lebopa o a dirišitše e le thekniki ya go godiša maatlakgogedi le go nepiša thulano yeo e khutilego le go gatelela bohlokwa bja kgahlano ya bobedi fela.

Go ka rungwa ka gore mafelo a tshwanelo a ka fetoga a atmosfere ge ditiragalo tšeo di diregago fao e le tša go lebana le dintwa, lethabo, bjaloobjalo. Gape e bile mafelo ao a tshwanelo a ka fetoga a dika ge tšeo di diregago fao di emela go loka goba go se loke.

5.5.2 Tšwetšopele

Kgopolo yeo e hlalošitšwe mo mathomong a kgaolo ye ge go hlalošwa dikokwane tša thulaganyo. Yona ke karolo ya bobedi ya thulaganyo. Ke moo maatlakgogedi ao a hlotšwego ke thulano a tšwetšwago pele le pele gona. Ge go lekolwa tšwetšopele ya kanegelokopanatseka ye, **Ntlo ya monna yo mongwe**, go tla lemogwa gore tšwetšopele e thoma ka morago ga thulano, e

lego kopano ya Shadi le Tumo kua Tshwane, gomme e felela ge Tumo a swarwa.

Go yo latelwa lenaneo le ge go sekasekwa tšwetšopele:

- Kakaretšo ya diteng tša tšwetšopele
- Tlhalošo ya dithekniki
- Tirišo ya dithekniki

5.5.2.1 Kakaretšo ya diteng tša tšwetšopele

Go tlo akaretšwa diteng tše di lebanego le tšwetšopele ka boripana. Kakaretšo ye e yo thuša go tiiša tlhalošo ya dithekniki.

Ge Vincent a seno laela Shadi gore o ya kopanong kua Kapa, Shadi o mema Tumo gore a tle go mmona. Bobedi (Tumo le Shadi) ba ya dijong tša mantšiboa hoteleng ya toropong. Tseleng ge ba boa dijong ba bolela sephiri. Morago ga dibeke tše tharo Tumo o reka taxi. Pheladi o etela Shadi gomme o mo kgalela taba ya motho wa taxi yoo a bonwago a phela le yena. Shadi o mema Tumo, ba kopana ka toropong. O botša Tumo gore o nyaka ba nyalana le gore ba tloše Vincent tšatsing. Ba loga leano, Vincent le yena moo a lego o loga leano la go bolaya Shadi gore a nyale mmotlelara. O goroga ka gae, o nyaka go bolaya Shadi. Ka dikobong ga se Shadi, eupša ke Tumo yoo a emetšego go mmolaya. Ntwa e a tsoga gona fao, gomme Tumo o fetša a bolaile Vincent.

5.5.2.2 Tlhalošo ya dithekniki tša tšwetšopele

Thekniki bjalo ka sebetša se bohlokwa sa mongwadi e hlalošitšwe mo mathomong a kgaolo ya ge go be go hlalošwa kalotaba bjalo ka kokwane ya thulaganyo. Dithekniki tšeo Lebopa a di dirišitšego go rulaganyeng tšwetšopele ya kanegelokopanatseka ye ke tše ntši. Rena nyakišišong ye re yo

nepiša tše di latelago: boipoeletšo, kgegeoteramatiki, tlogelo, nepišo le tharano ya ditaba.

* **Boipoeletšo ("Frequency")**

Groenewald (1993:23) o hlaloša gore boipoeletšo ke ge mongwadi a gatelela tiragalo ye nngwe, gomme taba yeo e tlo boelwa nako ye nngwe le ye nngwe. Tlhalošo yeo e tlaleletšwa ke Mojalefa (1994:174) ge a re:

Boipoeletšo ke thekniki yeo mongwadi a e šomišago ge a rata go **gatelela** tiragalo goba taba ye e itšego; yona taba yeo a e gatelelago o tlo e bolela goba a e hlaloša gantši le gantši ... Ke mokgwa wo mongwadi a o dirišago go tšweletša ditiragalo tše di swanago, a ka di boeletša mo mafelong a a fapanego, ditiragalo tše di ka tšweletšwa ke batho ba ba fapanego ka dinako tše di fapanego ka nepo ya go gatelela.

Taba yeo ya go boeletša ka go gatelela e bohlokwa ka gore e na le seo mongwadi a se nepišago. Gomme Shole (1997:171) yena ge a ruma kgopolo ye o re:

According to Genette (1988), narrative frequency refers to the various forms of repetition in the **occurrence** of events and in their **narration** or presentation in the text.

Boipoeletšo bjo bja ditiragalo, bjoo bo tšweletšago tiragalo ye e itšego fela e sa swanego le ge e tšweletše mo mathomong, bo bohlokwa ka ge ka bjona mongwadi a kgona go tliša maatlakgogedi le go ka sedimoša mmadi ka taba ye nngwe yeo e khutilego.

*** Kgegeoteramatiki**

Kgegeoteramatiki e tšwelela ge mmogedi goba mmadi a lemoga taba ye e itšego mo sefaleng goba sengwalong yeo babapadi goba baanegwa ba sa e lemogego. Abrams (1981:91) ge a hlaloša kgopolo ye o re:

Dramatic irony involves a situation in a play or a narrative in which the audience shares with the author knowledge of which a character is ignorant: the character acts in a way grossly inappropriate to the actual circumstances, or expects the opposite of what fate holds in store, or says something that anticipates the actual outcome, but not at all in the way that he means it.

Se segolo seo se bolelwago mo ke gore tšeo mmadi goba mmogedi a di bonago di tšhoša goba di kgahliša, moraloki ga a di bone.

*** Tlogelo**

Tlogelo ke thekniki ya mongwadi ya go akgofiša nako. Ke tsela ya go se hlaloše ditaba ka botlalo goba go ka thwe ke tsela ya go hlaloša ka go široga e lego go se nepiše taba thwii. Ka yona tlogelo mongwadi ga a hlaloše ditaba ka botlalo le ge e le gore ditaba tšeo di bonala di le bohlokwa. Ka yona o ka re o utela mmadi ditaba tšeo. O ka re o re mmadi a ikhweletše ditlhalošo tšeo yena a sego a di bolela, ka gore ge ditaba tšeo di ka hlalošwa ka botlalo, di tla utollela mmadi sephiri. Ka gona, ge mongwadi a nyaka go tliša maatlakgogedi le go hlola gore go be le sephiri mo go sengwalo sa botseka, o šomiša thekniki yeo. Ke gore o fo akaretša ditiragalo tše dingwe gore mmadi a thome a ngwape hlogo go ka nyaka tharollo. Ge a sa hwetše tharollo ka boyena a nape a hutše gore o tla e hwetša ge a ka bala go tšwela pele.

* **Nepišo ("Focus")**

Groenewald (1993:23) ge a hlaloša nepišo o fo re ke ge mongwadi a nepiša taba ka go e hlaloša gabotse. O tšwela pele gona letlakaleng leo o re mongwadi o kgona go nepiša taba ka go šomiša moanegwa yo mongwe wa kanegelo ya gagwe. Ge a dira bjalo go ka thwe o nepiša ka go fetola tebelelo. Ge a tlaleletša kgopolo yeo ya Groenewald, Strachan (1988:42) o re:

Wanneer gebeurtenisse aangebied word, geskied dit altyd vanuit 'n bepaalde **visie** of **gesigspunt**. Die relasie tussen die visie en dit wat gesien word, word aangedui met die term **fokalisering**.

Seo se hlaloša gore ke mokgwa woo ka wona mongwadi a tšweletšago tebelelo ya gagwe mabapi le seo a se bonago goba tiragalo. Ka gona, nepišo ke tebelelo ya mongwadi. E ka no ba maikemišetšo a gagwe ge a ngwala a nyaka mohlomongwe go gegea babadi ka go fapantšha ditiragalo tše di itšego. Ka go dira bjalo a nyaka go tliša maatlakgogedi.

* **Tharano ya ditaba**

Tharano ke thekniki yeo mongwadi a e dirišago go raranya ditiragalo le ge e le ditaba mo sengwalong seo a se ngwalago. Ka mantšu a mangwe ge mongwadi a hlaloša ditaba o a di tswakatswakanya a be a di hlakahlakantšha. O re mola a sa botša mmadi ka taba ye e itšego, mo mothalong goba temaneng ya go latela a be a šetše a bolela ka taba e šele. Go raranya ditaba tšeo mongwadi o diriša dithekniki tše di fapafapanego tše bjalo ka kgegeoteramatiki, tekolapejana, tekolanthago, bjalobjalo. Thobakgale (1996:108) ge a hlaloša taba ya go raranya ditaba o re go na le mehuta ye mebedi ya go raranya ditaba. Mohuta wa mathomo ke ge mongwadi a sa kgone go hlaloša ditaba tša go fapana tše di diregago ka nako e tee (mafelong a go fapana). O re ge go bolelwa ditaba, ye nngwe e swanetše go bolelwa pele, mola ye nngwe e swanetše go latela yeo. Seo se ra gore mongwadi a ka

se kgone go ngwala ditaba tšeo mo mothalong o tee, ka nako e tee. Mohuta wa bobedi o re ke ge go bapetšwa ditiragalo tše pedi tšeo di nago le kgegeoteramatiki. Lereo leo le sa tšwa go hlalošwa ka mo godimo. Ge e le go raranya ka go diriša tekolapejana gona McDonnell, Cohen le ba bangwe (1979:538) ba hlaloša go re ke:

An author's use of hints or clues to suggest events that will occur later in a narrative.

Seo ba se bolelago ke gore mongwadi o tšweletša taba mo, yeo e nago le kamano le ditaba tšeo a sa tlilego go bolela ka tšona. Ka gona, ge mmadi a ka se hlokomele, o tla re moo a kopanago le ditaba tšeo a gakanega; eupša ge a hlokomela o tla napa a tanyega gore a bone gore taba yeo mongwadi a mo lomago tsebe ka yona e feletša kae. Ka thoko ye nngwe mongwadi a ka raranya ditaba ka go diriša tekolanthago. Gomme Van Gorp (1991:147) ge a hlaloša mohuta wo wa go raranya ditaba o re:

"Verteltechniek die het chronologiese verloop van een verhaal of toneelstuk doorbreekt door het inlassen van stukjes verleden; vandaar ook: een hele episode uit het verleden, ingelast in een verhaal ... omdat deze techniek de mogelijkheid schept de voorgeschiedenis van een gebeuren of handeling geleidelijk aan te verklaren, introduceert ze spanning."

Seo Van Gorp a se hlalošago ke gore mongwadi ka go diriša thekniki ye o raranya ditaba ka go lemoša mmadi tšeo di fetilego/diregilego; eupša di amanago le tšeo di diregago bjale. Se segolo ke gore mongwadi o hlaloša tiragalo ka go e swantšha le yeo e šetšego e diragetše nepo e le go gatelela bohlokwa bja tiragalo yeo le go tsoša goba go tliša maatlakgogedi go mmadi.

Ka kakaretšo go ka thwe mohola wo mogolo wa thekniki ye ya tharano, go ya le ka moo mongwadi a ka e tlišago ka gona, ke go godiša maatlakgogedi le go

tšwetša moko wa ditaba pele.

5.5.2.3 Tirišo ya dithekniki tša tšwetšopele

Go yo lekolwa ka moo Lebopa a dirišitšego dithekniki tšeo go godiša maatlakgogedi le go tiiša moko wa ditaba, sephiri, ka gona, le ka moo di lebanego le baanegwa, ditiragalo, nako le felo.

* Boipoeletšo ("Frequency")

Lebopa ge a diriša thekniki yeo mo go kanegelokopanatseka ye o boeletša tiragalo ya ketelo makga a a seelago. Ketelo yeo ge e lebane le Tumo e tšweletšwa gararo go no swana ge e lebane le moanegwathuši e lego Pheladi. Ka go realo Lebopa o **gatelela sephiri** seo. Ketelo yeo ge e lebane le Tumo e bonwa:

- Ge Vincent a seno laela a leba kopanong ya **Chamber of Commerce** kua Kapa Shadi o mema Tumo. Tumo o a mo etela gomme ba ya dijong tša mantšiboa mmogo. Tiragalo yeo e godiša maatlakgogedi ka ge e fapantšha Tumo le Vincent. Ge Vincent a etšwa, Tumo o a tsena. Mmadi o thoma go ba le kgahlego ya go bona gore na gabotse felo fao go direga eng.
- Ge Shadi a memile Tumo gore ba kopane ka toropong. Ge ba le fao Shadi o botša Tumo gore o nyaka ba nyalana le gore o nyaka ba tloša Vincent tšatšing gore ba tle ba dule ka go iketla. Le yona tiragalo ye e godiša maatlakgogedi ao a tšilego le tiragalo yeo ya pele. Mmadi o thoma go fahlogela taba yela ya gore Shadi a mema Tumo. Seo se thomago go tšwelela ke gore o ka re Shadi o tsene fase o dira sa: kgobokgobo e a ikgobokeletša. Gomme o rata go bona gore a na Tumo o ile go feletša kae le kgopelo yeo.

- Bošego ge Tumo a etetše Shadi gomme ba iketlile ka ntlong ya Vincent. Ge ba dutše ba kwa Vincent a goroga. Ba napile ba dira ka moo ba bego ba kwane ka gona gore ba tla mmolaya bjang. Tiragalo yeo e fihliša diketelo tša Tumo sehloeng. Ka gona e tliša maatlakgogedi.

Go boeletšwa ga tiragalo yeo ya ketelo ge go lebane le Pheladi gona go bonwa:

- E le go utela mmadi boradia bja Shadi ka gobane mongwadi o gatelela bja Vincent.
- Pheladi o dirišitšwe go tšweletša boradia bja Vincent le go utolla (ka go široga) boradia bja Shadi.

Gomme tšeo di hlalošwa ke leina leo. Pheladi ke sereto. Ke botshadi bja sereto sa Mphela seo e lego sa banna. Sereto seo sa Mphela mo Sepeding se re: Ke Mphela o a phediša. Ka fao, Pheladi le yona e šupa go agiša, ka ge e le Pheladi 'a Mphela. Pheladi o phediša le go agiša Shadi ka lebaka la gore o ganne go ja Vincent leonyane morago ga ketelo ya mathomo. Ketelo ya boraro yona e filo tloga fase e lebane le go yo aga Shadi. Ge e le ketelo yeo ya bobedi yona e tlišitšwe fela ke mona le go tlalwa ke pelo. Therešo ke gore Pheladi ke motho wa go loka. Diketelo tšeo ka moka di bontšha o ka re Shadi ke motho wa go loka, mola Vincent e le wa go se loke. Ga go bjalo. Mongwadi o diriša ditiragalo tšeo e le go leka go khutiša go se loke ga Shadi fao go lebanego le moko wa ditaba: leina la mogobošwa ke sephiri.

Ka fao ge go rungwa go ka thwe ditiragalo tšeo tša ketelo tša go lebane le Tumo le Pheladi, ke tša go tliša sephiri seo sa kanegelokopanatseka ye.

*** Kgegeoteramatiki**

Mohlala wo mobotse wa ka fao Lebopa a dirišitšego thekniki ye go godiša

maatlakgogedi ke wa tiragalo ya bošego bjoo Vincent a bolailwego ka bjona. Mmadi o bona Shadi le Tumo ba dutše ka ntlong ya Vincent ba iketlile. Ba rerile ba feditše gore ba ya go dira eng, bjang, go bolaya Vincent. Ba sa iketlile bjalo, ba kwa Vincent a goroga gomme ebile go kwala gore o bo tšhetše. Ka bjako Tumo le Shadi ba ipeakanya ka moo ba kwanego ka gona. Ka thoko ye nngwe Vincent le yena o rerile go bolaya Shadi. Ge a tsena a hwetša gore Shadi o robetše. A napa a bona go le kaone go šomiša sebaka seo. O boetše morago a yo tšea sebolai go tlo phetha mošomo. Ge a tsena ka fao kamoreng ke ge a khukhuretša gabotse ebile diatla di thothomela ge a lebile moo mpeteng. Tiragalo yeo e tšhoša mmadi ka gore a tseba gore ka moo mpeteng ke Tumo yoo a swerego sebolai bjalo ka yena Vincent, e sego Shadi. Seo se godišago maatlakgogedi ka tiragalo yeo ke ka moo mongwadi a beakantšego ditaba tša diteng. Mmadi o bona Shadi a botša Tumo gore ge a rata gore ba dule mmogo ba iketle motseng wa bona, yena Tumo le Shadi ba ka no tloša Vincent tšatšing ka ge a mo kgotleletše go lekane. Sebakeng sa go tšwela pele le bona, mongwadi o rotoša Vincent a tsene fase le megopolo gore a ka tloša bjang Shadi tšatšing gore a nyalane le lekgarebe la mmotlolaro. Re sa re ke tšeo re bona Vincent a tsena ka gae. Ge a fihla o hwetša Shadi a robetše gomme o napa o bona go le kaone go šomiša sebaka seo go phetha seo a bego a se rera le megopolo. O dirile ka moo go šetšego go hlalošitšwe ka godimo. O latile sebolai gomme a thoma go khukhuretša Shadi. Sebakeng sa gore a phethe, mongwadi o tšweletša taba ya Tumo a le ka kgolegong gomme ramelao a botša kgaetšedi ya Tumo gore kgoro ya tsheko e gana kgopelo ya bona ya BAIL. Ke ka morago ga ditaba tšeo tša ramelao le kgaetšedi ya Tumo moo mmadi a hlalošetšwago gore polao ya Vincent e sepetšesepetše bjang. Taba yeo ya tekolanthago mo kgabagareng ye e godiša maatlakgogedi.

*** Tlogelo**

Mo go kanegelokopanatseka ye, Lebopa o diriša thekniki yeo ka go rata go tliša sephiri seo se lebanego le moko wa ditaba le go godiša maatlakgogedi.

Ka go se hlaloše ditiragalo tše dingwe ka botlalo goba go di hlaloša ka go široga, Lebopa a akgofiša nako. Tiragalo ya taelo ya Vincent ge a re o ya kopanong ya **Chamber of Commerce**, ga e hlalošwe ka botlalo mola e le gore e bohlokwa. Mongwadi o tlogetše ditaba tše bohlokwa tšeo di lebanego le tiragalo yeo. Seo mongwadi o se dira ka lebaka la gore o nyaka go utela mmadi semelo sa Vincent. O ka re o re mmadi a ikgopolele gore na Vincent ke motho wa mohuta mang. Mmadi o bala go tšwela pele ka phišegelo ya go ka humana moo mongwadi a hlalošago ka tselanyana ye nngwe gore e bago Vincent ke motho yo bjang, eupša mmadi o fihla mafelelong a sa humane tlhalošo yeo. Gona go tlogela ditiragalo goba ditaba di sa hlalošwe ka tsela ye bjalo, go lebane le sephiri seo sa kanegelokopanatseka ye, le go godiša maatlakgogedi.

* **Nepišo ("Focus")**

Lebopa ge a rulaganya tšwetšopele ya kanegelokopanatseka ye o nepiša pele ditiragalo tšeo di lebanego le Vincent, e lego go laela Shadi a sepela. Ka morago ga tiragalo yeo ya go laela ga Vincent, mongwadi o nepiša ketelano ya Tumo le Shadi. Ka go nepiša ditiragalo tše pedi tšeo: **Vincent o a sepela gomme Tumo o a tla/tsena**, mongwadi o godiša maatlakgogedi. Mmadi o rata go bona gore na Shadi ke mosadi wa mohuta mang a rego ge monna wa gagwe a etšwa go tsene moratiwa wa gagwe. O ka re ka go fapantšha batho ba babedi bao mongwadi o nyaka gore go mmadi, phafoga. Hlokomela mosadi yo Shadi gobane o na le mokgwa. Gomme ka go phafoga fao, mmadi o kgothalela go bala go tšwela pele gore a iponele ka a gagwe mahlo gore ditaba tšeo di yo felela kae.

* **Tharano ya ditaba**

Lebopa ge a rulaganya kanegelokopanatseka ye o raragantše ditaba. Ke gore, o tswakatswakanya ditaba tša diteng. O re mola a sa botša mmadi ka Shadi le Tumo ge ba be ba ile dijong tša mantšiboa a tshela a mmotša ka Tumo a

thakgetše a rekile taxi. Mmadi a re a sa re ke tšeo a bona Shadi le Pheladi, gomme Pheladi a kgalela Shadi go ratana le motho wa taxi le go phegišana le monna ka ditaba tša go ratana. Mmadi a re a sa lebeletše Shadi a kgalwa a be a šetše a kopana le yena a na le Tumo ka toropong. Ka mantšu a mangwe mmadi o kgona go kopana le ditiragalo tša go fapana, mafelong a go fapana a go feta a mabedi mo letlakaleng le tee. Ka thoko ye nngwe mongwadi o fela a šomiša thekniki ya tekolapejana go raraganya ditaba e le ge a lemoša mmadi ka tiragalo yeo e sa tlogo. Mohlala ke polelo ye e latelago ya Shadi.

"Monna wa ka ga a gona, wena tsentsha sefatanaga sa gago ka kua gae ke etla. (Letl. 38).

Polelo yeo ya Shadi ga e lemoše Tumo fela ka gore na Shadi ke motho yo mobjang, eupša le mmadi o thoma go kwa a thothomela ge mosadi wa lapa a bolela ka tsela yeo. Ka go le lengwe mmadi o thoma go kwa a sa kwešiše gore gabotse go hlaga eng ka Shadi ge a re go Tumo:

"Tumo, o se tšhoge selo. Vincent o nkhweditše ke na le dikgwebo tšela, ga o bone ebile a sa di kgathalele". (Letl. 42).

Polelo ye, yeo e lebanego le ditiragalo tša kua morago, tekolanthago, ke ye nngwe ya ditiragalo tšeo di napago di raraganya kanegelokopanatseka yeo ka ge lebakeng le mmadi a sa le swiswing ka tšeo di hlagilego kua morago. Sa bohlokwa ke gore mongwadi o gatelela bohlokwa bja tiragalo ye le go godiša maatlakgogedi.

Ka kakaretšo go bonwe ka fao Lebopa a rulagantšego tšwetšopele ka gona ka go diriša dithekniki tša go fapafapana. Se segolo seo Lebopa a se lebeletšego ge a dira bjalo ke go godiša maatlakgogedi, go tiiša bofelo bja ditaba le go lebantšha moko wa ditaba; leina la mogobošwa ke sephiri.

Bjale go yo lekolwa dikokwane tša mafelelo tša thulaganyo, e lego sehloa le tlemollahuto.

5.5.3 Sehloa le tlemollahuto

Mareo ao a šetše a hlalošitšwe mo kgaolong ya bone. Go bohlokwa gore mmadi a lemoge gore gantši bangwadi ba dingwalo tša botseka ge go etla karolong ye ya thulaganyo, ba gobelanya dikarolwana tše pedi tšeo. Ka nako o ka re ba hlakahlakantše ditaba kgane ke fela thekniki yeo ba e dirišago. Seo bangwadi bao ba se dirago ke gore thulano ya mafelelo mo go tšwetšopele e napile ke tharollo ya mathata ao a hlotšwego ke dithulano tšeo di bilego gona go tloga mathomong a tšwetšopele. Mo go kanegelokopanatseka ye Lebopa le yena o gobelantše sehloa le tlemollahuto. Ke ka fao dikokwane tše di lekolwago setee. Empa go na le thekniki e tee ye bohlokwa yeo e lebanego le sehloa yeo a e dirišitšego. Yona ke **boiphoro**. Thekniki ye ke ya ge mmadi a iphora gore o fihlile sehloeng mola gabotse go se bjalo. Ge mmadi a sa hlokomele a ka tšea gore polao ya Vincent ke sehloa. Ga se sona, ke sona fela ka ge e le sa boiphoro. Go thwe bjalo ka gore le ka morago ga lehu leo go sa na le sephiri seo se lebanego le moko wa ditaba: Leina la mogobošwa e sa le sephiri. Ga go tsebege morago ga lehu leo gore kahlolo e lebane le mang. Re tseba gore sehloa se lebane le mathata ao a lego gona gare ga molwantšhwa le molwantšhi. Bjale ge polao e lebane le Vincent yoo e sego yo mongwe wa baanegwathwadi bao gona polao yeo e bontšha sehloa sa boiphoro. Polao yeo ga ya lebane le thulano yeo e lego gare ga go loka (Tumo) le go se loke (Shadi). Ka fao ga se sona sehloa seo.

Sehloa se lebane le go utolleng sephiri seo sa go lebane le moko wa ditaba. Gomme sona sehloa seo ebile ke tlemollahuto. Taba yeo e na le maatlakgogedi ka gobane go bonwa bobedi molwantšhwa (Tumo) le molwantšhi (Shadi) ba humana kotlo. Kotlo yeo ya Tumo ya gore a dule kgolegong re a e amogela ka ge a bolaile Vincent, gomme a swanetše a lefele bosenyi bjoo bja gagwe. Re mo kwela bohloko ka ge e le motho wa go loka,

eupša bofokodi bja gagwe bo mo dirišitše tša bošilo. Re a mo amogela. Kotlo yeo e lebanego le Shadi mmadi a ka e bona gabedi. Seo se dirwa ke semelo seo sa Shadi. O tlwaelegile ka mathaithai. Ge e le gore o gafa ka nnete, gona mmadi o re kgone! Ka ge e le kgale a fetša banna. Gomme kotlo yeo e feta ya Tumo ka gore Tumo o ile go dula boiketlong ka kgolegong, mola yena Shadi a bobolelwa ke dintši a ela ditete le mamina go se yo a theeletšago tše a di bolelago. Ge e le gore ga a gafe ka nnete gona, ijonna! ijoo! kotlo yeo e di feta gamakgolokgolo ka gore o ile go gapeletšega go dula le digafi digafing, a phela bjalo ka segafi bophelo bja gagwe ka moka. Taba yeo ya go phela bophelo bja go hlanolwa e bohloko kudu ka gore a ka ba a fetša a ipolaile. Ka fao sehloa seo le tlemollohuto di na le maatlakgogedi mo o ka rego mongwadi a ka be a sa tšwela pele.

5.6 Kakaretšo

Thulaganyo ya kanegelokopanatseka yela ya **Ntlo ya monna yo mongwe** e lekotšwe. Yona ge e sekasekwa go ile gwa gatelelwa dikarolo le dikarolwana tše: Thaetlele yeo gore ga se ya felela gomme ge e feletše la mathomo e šupa Vincent gomme ya feleletša ka Tumo. Thaetlele yeo e lebane le moko wa ditaba: leina la mogobošwa ke sephiri. Go gateletšwe gape lenaneotlhopangwalwa (moakanyetšo) leo le dirišitšwego go lekola dimelo tša baanegwathwadi: Molwantšhwa (Tumo) le molwantšhi (Shadi), ka go latela lenaneo la tlhalošo ya mongwadi, polelo le ditiro tša moanegwa, tšeo baanegwa ba bangwe ba di bolelago ka moanegwa yoo le bohlokwa/tirišo ya leina la moanegwa moo go lebanego. Go gateleletšwe le taba ya gore ditiragalo tša kanegelokopanatseka ye di theilwe godimo ga thulano gare ga go loka le go se loke. Ditiragalo tša go loka go boletšwe ge di lebane le Tumo, mola tša go se loke di lebane le Shadi. Go godiša maatlakgogedi a ditiragalo tšeo go gateletšwe gore mongwadi o dirišitše dithekniki tša poeletšo le tšhutišo. Ge go lekolwa tikologo, mo go nako go gateletšwe nako ye e itšego ka go e arola ka dikarolo tše tharo e lego ya tshwanelo, ya atmosfere le ya seka/seswantšho. Ge e le felo le yona e ile ya arolwa ka tšona dikarolo



tšeo tše tharo, e lego mafelo a tshwanelo, atmosfere le a seka/seswantšho. Go tšwetšopele go gateletšwe kakaretšo ya diteng tša yona, tlhalošo le tirišo ya dithekniki tšeo, boipoeletšo, kgegeoteramatiki, tlogelo, nepišo le tharano ya ditaba. Go rumilwe ka sehloa le tlemollahuto. Gona moo go gateletšwe thekniki ya boiphoro ge e lebane le sehloa. Gomme go rumilwe ka go bontšha gore sehloa le tlemollahuto di swarane. Seo ke sona se tlišago maatlakgogedi go fihla mafelelong.